

Regeringens proposition

1977/78: 69

om ändring i 6 kap. brottsbalken;

beslutad den 17 november 1977.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga det förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll denna dag.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

SVEN ROMANUS

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att bestämmelserna i 6 kap. brottsbalken om otukt med ungdom och förförelse av ungdom ändras så att samma åldersgränser kommer att gälla för homosexuella och heterosexuella förbindelser.

Förslag till Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrives att 6 kap. 4 och 8 §§ brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

4 §¹

Har någon könsligt umgänge med *annan av motsatt kön*, som är under aderton år och som står under hans tillsyn vid skola, anstalt eller annan inrättning eller som eljest står under hans övervakning, vård eller lydnad, eller sker det under utnyttjande i annat fall av den underåriges beroende ställning, dömes för o t u k t m e d u n g d o m till fängelse i högst fyra år.

Detsamma skall gälla, om någon som fyllt aderton år har könsligt umgänge med annan av samma kön som ej fyllt aderton år eller ock, under omständigheter som angivas i första stycket, med annan av samma kön som är under tjugo år.

Har någon könsligt umgänge med *den* som är under aderton år och som står under hans tillsyn vid skola, anstalt eller annan inrättning eller som eljest står under hans övervakning, vård eller lydnad eller sker det under utnyttjande i annat fall av den underåriges beroende ställning dömes för o t u k t m e d u n g d o m till fängelse i högst fyra år.

8 §²

Den som genom att utlova eller giva ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfällig könsförbindelse med någon som är under aderton år *eller, om han är av samma kön, under tjugo år*, dömes för f ö r f ö r e l s e a v u n g d o m till böter eller fängelse i högst sex månader.

Den som genom att utlova eller giva ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfällig könsförbindelse med någon som är under aderton år, dömes för f ö r f ö r e l s e a v u n g d o m till böter eller fängelse i högst sex månader.

Denna lag träder i kraft den 1 april 1978.

¹ Senaste lydelse 1969:162.

² Senaste lydelse 1969:162.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1977-09-29

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ahlmark, Romanus, Turesson, Antonsson, Mogård, Dahlgren, Åsling, Troedsson, Mundebo, Krönmark, Ullsten, Burenstam Linder, Wikström

Föredragande: statsrådet Romanus

Lagrådsremiss om ändring i brottsbalken

År 1971 tillkallades en sakkunnig för att se över brottsbalkens (BrB:s) bestämmelser om sedlighetsbrott. Den sakkunnige,¹ som antog namnet sexualbrottsutredningen, avlämnade i februari 1976 sitt betänkande (SOU 1976:9) Sexuella övergrepp. I betänkandet föreslogs omfattande ändringar i BrB:s bestämmelser om sedlighetsbrott. Bl. a. föreslogs att de nu gällande särskilda straffbestämmelserna för homosexuella förbindelser och incest skulle upphävas.

Sexualbrottsutredningens betänkande remissbehandlades. Betänkandet fick därvid ett blandat mottagande av remissinstanserna. Kritik mot sexualbrottsutredningens förslag framfördes även vid en uppvakning i justitiedepartementet samt genom upprop, namnlistor och andra opinionsyttringar.

Invändningarna mot utredningens förslag var särskilt starka i de delar som rörde sexuellt tvång, dvs. våldtäkt och liknande övergrepp, samt koppleri. Också förslagen att sänka åldersgränserna för sexuellt umgänge med barn och sexuell beröring av barn kritiserades, även om remissutfallet här var mera splittrat. Övriga förslag till ändrad lagstiftning godtogs av flertalet remissinstanser.

Efter att ha tagit del av den remisskritik och andra opinionsyttringar som hade riktats mot väsentliga delar av sexualbrottsutredningens förslag fann jag att förslaget inte borde läggas till grund för någon omedelbar lagändring. I stället borde bestämmelserna i 6 kap. BrB om sedlighetsbrott på nytt ses över i sin helhet.

¹ Hovrättspresidenten Björn Kjellin.

Den 3 februari 1977 begärde och erhöll jag regeringens bemyndigande att tillkalla en kommitté med sex ledamöter med uppdrag att på nytt se över lagstiftningen om sedlighetsbrott. Kommittén,² som tillsattes samma dag, antog namnet 1977 års sexualbrottskommitté (Ju 1977:03). I direktiven (Dir. 1977:7) framhöll jag bl. a. att kommittén borde överväga möjligheten att lägga fram delförslag. I riksdagen (prot. 1976/77:78 s. 111) utvecklade jag detta ytterligare och anförde bl. a. att kommittén hade möjlighet att förutsättningslöst pröva vad som kunde nyttiggöras av sexualbrottsutredningens betänkande. Om kommittén skulle finna att vissa delar av betänkandet borde bli föremål för omedelbar lagstiftning, gav direktiven möjlighet för kommittén att avge delförslag. I sammanhanget ställde jag mig positiv till tanken att avskaffa den straffrättsliga särbehandlingen av homosexuella förbindelser.

Sexualbrottskommittén har därefter i en den 1 juni 1977 avlämnad promemoria (Ds Ju 1977:7) med förslag till lag om ändring i brottsbalken förordat en partiell reform rörande de homosexuellas straffrättsliga behandling och upphävande av de särskilda bestämmelserna om incest. Kommittén säger sig utgå från att förslagen skall kunna föreläggas riksdagen utan föregående remissbehandling. Enligt vad som vidare framhålls i promemorian har denna också getts en sådan utformning att den helt eller delvis i obearbetad form skall kunna ingå i eller utgöra det väsentliga sakinnehållet i en proposition till riksdagen. Promemorian bör därför fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Promemoriaförslaget överensstämmer med vad sexualbrottsutredningen föreslog beträffande homosexuella förbindelser och incest. Vad som anfördes i dessa frågor i samband med den rätt nyligen genomförda och omfattande remissbehandlingen av sexualbrottsutredningens förslag torde alltjämt ha giltighet. Under sådana förhållanden anser jag inte att promemorian behöver remissbehandlas innan slutlig ställning tas till de nu aktuella förslagen.

Sexualbrottskommittén anser det angeläget att frågan om de homosexuellas likställdhet med de heterosexuella i straffrättsligt hänseende blir löst så snart som möjligt. Förslaget att avskaffa de särskilda straffbestämmelserna för incest framstår kanske som mindre angeläget men har enligt vad kommittén framhåller tillstyrkts av en klar majoritet av remissinstanserna. Kommittén konstaterar vidare (avsnitt 1.3.3 i promemorian) att en partiell reform rörande de homosexuellas straffrättsliga behandling och incestbrotten kan i allt väsentligt tekniskt genomföras utan att kommitténs fortsatta arbete därigenom föregrips.

De homosexuella i vårt land torde i dag ofta ha en känsla av att vara avvikande och diskriminerade. Deras situation har uppmärksamrats i

²Justitierådet Ulf K. Nordenson, ordförande, riksdagsledamoten Gunilla André, riksdagsledamoten Eva Hjelmström, pol. mag. Bengt Mårtensson, avdelningschefen Turid Ström och skyddskonsulenten Stina Svegländ.

riksdagen vid flera tillfällen (se SoU 1975/76:19 och 1976/77:37). Riksdagen har därvid bl. a. givit uttryck för uppfattningen att samlevnad mellan två personer av samma kön är en från samhällets synpunkt fullt acceptabel samlevnadsform. Mot denna bakgrund är det enligt riksdagen självfallet att samhället bör söka motverka både öppen och förtäckt diskriminering av de homosexuella. För att få en överblick över omfattningen och sättet för den diskriminering som drabbar de homosexuella avser chefen för socialdepartementet inom kort att hemställa om regeringens bemyndigande att tillsätta en kommitté med uppgift att undersöka de homosexuellas situation i samhället och föreslå åtgärder för att undanröja kvarvarande diskriminering av homosexuella.

De homosexuella är i dag underkastade vissa särregler på det straffrättsliga området (se avsnitt 2.1 i promemorian). En sådan särreglering bör med den nyss nämnda grundinställningen till de homosexuella inte bestå om inte mycket starka skäl kan anföras härför. Sexualbrottsutredningen och 1977 års kommitté liksom det stora flertalet remissinstanser som yttrade sig över sexualbrottsutredningens förslag har prövat skälen för den nuvarande särregleringen men inte funnit dem bärkraftiga (se avsnitt 2.2, 2.3 och 2.4 i promemorian).

Av stor betydelse i detta sammanhang är den kritik som med stöd av en omfattande vetenskaplig dokumentation (se SOU 1976:9 s. 213) har riktats mot den s. k. förförelseteorin. Denna teori innebär kort att homosexuella upplevelser i pubertetsåldern kan leda till en permanent homosexuell läggning hos den unge. Bakom särregleringen ligger denna teori i förening med uppfattningen att homosexuella handlingar medför större risker i psykiskt och socialt hänseende för unga människor än heterosexuella handlingar. Sexualbrottskommittén anför i denna del att det saknas grund – vare sig i vetenskaplig teori eller i erfarenheterna från det praktiska rättslivet – för antagande att homosexuella upplevelser hos ungdomar i åldrarna över 15 år ens i någon mån påverkar deras driftsinriktning. Det synes enligt kommittén inte heller finnas belägg för att sådana upplevelser under dessa levnadsår annat än i undantagsfall leder till homosexuell prostitution. De farhågor som vissa remissinstanser uttalat för att en reform i riktning mot full straffrättslig likställdhet mellan de homosexuella och heterosexuella skall få negativa verkningar har också prövats av kommittén. Kommittén anser sig ha påvisat att dessa farhågor är överdrivna.

Mot bakgrund av det samlade material i denna fråga som nu föreligger har jag även för egen del kommit till uppfattningen att tillräckliga skäl inte längre kan åberopas för ett bibehållande av den nuvarande särregleringen. Jag biträder därför förslaget om en reform som innebär att homosexuella och heterosexuella handlingar i princip skall behandlas lika i straffrättsligt hänseende.

I enlighet med vad 1977 års kommitté förordar (avsnitt 2.4 i promemorian)

bören sådan likställdhet f. n. åstadkommas enligt följande. Bestämmelsen i 6 kap. 4 § första stycket BrB om otukt med ungdom görs tillämplig även på sexuella gärningar riktade mot någon som är av samma kön som gärningsmannen. Andra stycket av samma paragraf upphävs. I bestämmelsen i 6 kap. 8 § BrB om förförelse av ungdom slopas den särskilda 20-årsgränsen för homosexuella förbindelser. Däremot bevaras t. v. den skillnad som består i att "homosexuell våldtäkt" och "homosexuellt våldförande" inte kan bestraffas enligt 6 kap. 1 § BrB utan endast som frihetskränkande otukt och eventuellt grov misshandel eller olaga tvång som utgör grovt brott. Ett genomförande av likställdhet mellan homosexuella och heterosexuella när det gäller sådana övergrepp förutsätter nämligen genomgripande ändringar i 6 kap. 1 § BrB. Sådana ändringar skulle föregripa sexualbrottskommitténs fortsatta arbete utan att några större praktiska vinster uppnås. När ställning tas till sexualbrottskommitténs framtida förslag till våldtäktsbestämmelser torde emellertid även denna skillnad försvinna.

I 6 kap. 5 § BrB straffbeläggs f. n. otukt med avkomling resp. med helsyskon. Bestämmelserna avser endast heterosexuella förbindelser och är inte tillämpliga i adoptivförhållanden. Sexualbrottsutredningen föreslog att de särskilda bestämmelserna om incest skulle upphävas. Förslaget tillstyrktes eller lämnades utan erinran av samtliga remissinstanser utom två. Sexualbrottskommittén förordar att 6 kap. 5 § BrB upphävs (se avsnitt 3 i promemorian).

Av de skäl som redovisas av sexualbrottskommittén (avsnitt 3.4 i promemorian) ansluter jag mig till uppfattningen att ett straffrättsligt förbud mot incest inte kan motiveras av arvsbiologiska hänsyn eller med sociala överväganden. Det saknas därmed tillräckliga skäl för en fortsatt kriminalisering av incest. Bestämmelsen i 6 kap. 5 § BrB bör därför upphävas. Som sexualbrottskommittén framhåller kvarstår straffbarheten vid incest i sådana fall då det rör sig om sexuella övergrepp som våldtäkt, våldförande och frihetskränkande otukt samt, ifråga om gärningar som är riktade mot barn eller ungdom, när bestämmelserna i 6 kap. 3 och 4 §§ BrB om otukt med barn och otukt med ungdom eller i 6 kap. 8 § om förförelse av ungdom är tillämpliga.

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att lagrådets yttrande inhämtas över ett inom justitiedepartementet upprättat förslag till

lag om ändring i brottsbalken.

Förslaget bör fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

**PM
MED FÖRSLAG TILL LAG OM
ÄNDRING I BROTTSBALKEN**

avgivet av 1977 års sexualbrottskommitté

Innehåll

Författningsförslag	11
1 <i>Inledning</i>	12
1.1 Sedlighetsbrotten enligt brottsbalken	12
1.2 Sexualbrottsutredningen	13
1.2.1 Utredningsdirektiven	13
1.2.2 Utredningens förslag	14
1.2.3 Remissbehandlingen	16
1.3 Förnyad översyn av 6 kap. brottsbalken	17
1.3.1 Kommittédirektiven	17
1.3.2 Sexualbrottsfrågornas behandling i riksdagen efter den 3 februari 1977	18
1.3.3 Sexualbrottskommitténs allmänna övervägan- den	18
2 <i>De homosexuellas straffrättsliga ställning</i>	19
2.1 Gällande rätt	19
2.2 Sexualbrottsutredningens förslag	23
2.2.1 Sexuellt tvång	23
2.2.2 Sexuellt umgänge med barn	23
2.2.3 Sexuellt umgänge med barn i beroende ställning	24
2.2.4 Homosexuella relationer mellan närstående	24
2.2.5 Sexuellt ofredande	24
2.2.6 Koppleri m. m.	25
2.2.7 Förförelse av ungdom	25
2.2.8 Avsteg från uppsåtskravet	25
2.2.9 Straff för försök	25
2.2.10 Särskilda åtalsregler	26
2.2.11 Särskilda bestämmelser om homosexuellt um- gänge?	26
2.3 Remissyttrandena	28
2.4 Sexualbrottskommittén	29
3 <i>Incest</i>	33
3.1 Gällande rätt	33
3.2 Sexualbrottsutredningens förslag	34
3.3 Remissyttrandena	35
3.4 Sexualbrottskommittén	35
4 <i>Specialmotivering m. m.</i>	41

Författningsförslag

Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 6 kap. 5 § brottsbalken skall upphävas samt att 6 kap. 4 och 8 §§ samma balk skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

6 kap. Om sedlighetsbrott

4 §

Har någon könsligt umgänge med annan av motsatt kön, som är under aderton år och som står under hans tillsyn vid skola, anstalt eller annan inrättning eller som eljest står under hans övervakning, vård eller lydnad, eller sker det under utnyttjande i annat fall av den underåriges beroende ställning, dömes för otukt med ungdom till fängelse i högst fyra år.

Detsamma skall gälla, om någon som fyllt aderton år har könsligt umgänge med annan av samma kön som ej fyllt aderton år eller ock, under omständigheter som angivas i första stycket, med annan av samma kön som är under tjugo år.

Har någon könsligt umgänge med den som är under aderton år och som står under hans tillsyn vid skola, anstalt eller annan inrättning eller som eljest står under hans övervakning, vård eller lydnad, eller sker det under utnyttjande i annat fall av den underåriges beroende ställning, dömes för otukt med ungdom till fängelse i högst fyra år.

8 §

Den som genom att utlova eller giva ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfällig könsförbindelse med någon som är under aderton år eller, om han är av samma kön, under tjugo år, dömes för förförelse av ungdom till böter eller fängelse i högst sex månader.

Den som genom att utlova eller giva ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfällig könsförbindelse med någon som är under aderton år, dömes för förförelse av ungdom till böter eller fängelse i högst sex månader.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1978.

1 Inledning

1.1 Sedlighetsbrotten enligt brottsbalken

Bestämmelser om straff för sedlighetsbrott finns i 6 kap. brottsbalken.

I 1 § stadgas straff för den som genom våld eller hot som innebär trängande fara tvingar en kvinna till samlag. Brottet benämns *våldtäkt* eller, om det är att anse som mindre grovt, *våldförande*.

Enligt 2 § inträder straff för den som förmår någon till – heterosexuellt eller homosexuellt – könsligt umgänge genom olaga tvång eller genom grovt missbruk av den andres beroende ställning eller som övar könsligt umgänge med någon under otillbörligt utnyttjande av att denne befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller är sinnessjuk eller sinnesslö. Detta brott benämns *frihetskränkande otukt*.

För *otukt med barn* skall enligt 3 § den dömas som har könsligt umgänge med barn under 15 år.

I 4 § *första stycket* återfinns bestämmelser om straff för den som har heterosexuellt könsligt umgänge med den som är under 18 år och som står under gärningsmannens tillsyn vid skola, anstalt eller annan inrättning eller som annars står under hans övervakning, vård eller lydnad. Straff enligt denna paragraf inträder också, när sådant könsligt umgänge kommer till stånd under gärningsmannens utnyttjande i annat fall av den underåriges beroende ställning. Brott som avses i detta lagrum benämns *otukt med ungdom*. För *otukt med ungdom* döms enligt 4 § *andra stycket* också den person över 18 år som har könsligt umgänge med annan av samma kön, vilken inte har fyllt 18 år, eller som under omständigheter som anges i första stycket har sådant umgänge med någon av samma kön, vilken är under 20 år.

Den som har samlag med eget barn eller dess avkomling skall enligt 5 § *första stycket* dömas för *otukt med avkomling*. För *otukt med syskon* döms enligt 5 § *andra stycket* den som har samlag med sitt helsyskon. Enligt 5 § *tredje stycket* skall straffbestämmelserna i paragrafen inte tillämpas beträffande den som förmåtts till gärningen medelst olaga tvång eller på annat otillbörligt sätt.

Den som berör barn under femton år på sedlighetssårande sätt skall enligt 6 § *första stycket* dömas för *otuktigt beteende*, såvida inte gärningen är belagd med straff enligt någon av bestämmelserna i 1–5 §§. För *otuktigt beteende* döms enligt 6 § *andra stycket* också den som blottar sig för annan på sätt som är ägnat att väcka anstöt eller i övrigt genom ord eller handling som uppenbart sårar tukt och sedlighet uppträder anstötligt mot annan.

I 7 § *första och andra styckena* finns bestämmelser om straff för den som vanemässigt eller för att bereda sig vinning främjar eller utnyttjar annans

otuktiga levnadssätt och för den som förleder någon under 20 år till sådant levnadssätt. Brottet benämns *koppleri*.

Om någon för att bereda sig särskild vinning främjar tillfällig könsförbindelse mellan andra, skall han enligt 7 § *tredje stycket* dömas för *främjande av otukt*.

Enligt 8 § inträder straff för den som genom att utlova eller ge ersättning skaffar sig eller försöker skaffa sig tillfällig könsförbindelse med den som är under 18 år eller, om fråga är om en homosexuell förbindelse, med den som är under 20 år. Detta brott benämns *förförelse av ungdom*.

I 9 § upptages ett stadgande om att straff som i kapitlet är stadgat för gärning begången mot någon som är under viss ålder skall inträda också för den som inte insåg men hade skälig anledning antaga att den andre inte uppnått sådan ålder.

Försök till våldtäkt, våldförande, otukt med barn eller otukt med ungdom skall enligt 10 § straffas med tillämpning av bestämmelserna om försök i 23 kap. brottsbalken.

Vissa åtalsbestämmelser finns i 11 §. Våldtäkt eller våldförande eller försök till sådant brott eller frihetskränkande otukt får enligt dessa bestämmelser åtalas av allmän åklagare bara om målsägande anger brottet till åtal eller åtal finnes påkallat från allmän synpunkt (*första stycket*). Angivelse måste i princip ske inom sex månader från det brottet begicks (*andra stycket*). Om det vid otukt med barn eller otukt med ungdom eller vid försök till sådant brott förelåg ringa skillnad i ålder och utveckling mellan gärningsmannen och den mot vilken gärningen förövats, får allmänt åtal väckas bara om åtal finnes vara påkallat från allmän synpunkt.

1.2 Sexualbrottsutredningen

1.2.1 Utredningsdirektiven

Enligt Kungl. Maj:ts den 19 november 1971 givna bemyndigande tillkallade chefen för justitiedepartementet den 4 januari 1972 hovrättspresidenten Björn Kjellin att såsom sakkunnig se över brottsbalkens bestämmelser om sedlighetsbrott.

Den sakkunnige, som för utredningen antog namnet sexualbrottsutredningen, biträdades av ett flertal experter och en sekreterare.

I utredningsdirektiven uttalade justitieministern bl. a. följande.

Den sakkunnige bör — — ta ställning till vilken roll som bör tillkomma brottsbalkens bestämmelser om sedlighetsbrott. Brottsbalkens kapitel om sedlighetsbrott bör ses över i sin helhet. Det är självfallet att straffbestämmelserna bör rikta sig mot sexuella övergrepp och att i detta hänseende skyddet för underåriga måste vara en central fråga. — — Särskilt frågorna om åldersgränserna vid homosexuellt könsumgänge, om incestbrotten och om straffattituderna för koppleri bör utredas närmare.

Bakom den straffrättsliga särregleringen vid homosexuella könsförbindelser ligger uppfattningen att homosexuella handlingar, framför allt när de berör unga människor, medför större risker för skador av psykisk och social natur än vad som är fallet vid heterosexuella handlingar. När det gäller frågan om det för homosexuella handlingar bör finnas andra regler än som gäller för heterosexuella, bör därför i första hand utredas om en sådan uppfattning har fog för sig. Med hänsyn till intresset av att inte utan starka sakliga skäl särbehandla de homosexuella bör enligt min mening särskilda åldersgränser vid homosexuella handlingar kunna övervägas endast om det kan ges belägg för att unga människor kan ta särskild skada av förbindelser av homosexuell art.

Flera skäl har anförts som grund för kriminaliseringen av incest. Sålunda har sexuella förbindelser mellan nära anförvanter ansetts i regel hindra en sund och naturlig sammanlevnad mellan medlemmarna i en familj eller annan krets av närstående. Vidare har åberopats att sådana förbindelser torde medföra särskild risk för att ogynnsamma arvsanlag förs över på avkomlingarna.

Senare tids bedömning av sexualhandlingar har i viss mån påverkat också synen på incest. Det framstår inte som en självklarhet att de principer som ligger till grund för den nuvarande kriminaliseringen av incest måste upprätthållas fullt ut. — — — — —

Den sakkunnige bör överväga om det finns skäl att upprätthålla dessa principer i samtliga de fall som den nuvarande straffbestämmelsen omfattar eller om kriminaliseringen i några fall kan upphävas. En av de faktorer som inverkar på bedömningen av i vilken utsträckning incest bör vara straffbelagd är risken för ogynnsamma arvsbiologiska verkningar. Frågan i vilken utsträckning sådana risker finns vid olika fall av släktskap bör därför ägnas särskild uppmärksamhet. Av särskild betydelse är de arvsbiologiska faktorerna när det gäller att ta ställning till kriminaliseringens omfattning vid incest. — — — — —

Den sakkunnige bör också överväga i vad mån straffbestämmelserna om frihetskränkande otukt eller otukt med barn eller otukt med ungdom ger tillräckligt skydd mot icke önskvärda incesthandlingar. — — — — —

I fråga om 8 § (förförelse av ungdom) bör övervägas om det finns behov av att behålla kriminaliseringen eller om straffbestämmelsen i 7 § bereder tillräckligt straffskydd mot att unga dras in i prostitution.

1.2.2 Utredningens förslag

I december 1975 lade sexualbrottsutredningen fram betänkandet (SOU 1976:9) Sexuella övergrepp med förslag till lag om ändring i brottsbalken. Förslaget innebär i huvudsak följande.

(1) De enligt 6 kap. 1 och 2 §§ BrB straffbara gärningar som består i att någon tvingar sig till sexuellt umgänge med annan genom våld, hot eller annat olaga tvång skulle enligt förslaget indelas i tre svårhetsgrader. "Normalbrottet"

skulle betecknas "sexuellt tvång" och få en straffskala avpassad efter de typer av övergrepp som är vanligast. För mindre allvarliga fall av sexuellt tvång – dvs. för brott som är att anse som "mindre grovt" – föreslogs en lindrigare straffskala. Vid bedömande av om brottet är att anse som mindre grovt skulle bl. a. hänsyn tas till den tvingades handlande före övergreppet. Möjlighet att döma till böter föreslogs bli införd. Den grövre brottstypen, benämnd våldtäkt, avsåg enligt förslaget fall då gärningsmannen visat synnerlig hänsynslöshet eller råhet.

(2) För fall då någon har sexuellt umgänge med annan under otillbörligt utnyttjande av att denne på grund av psykisk sjukdom, utvecklingsstörning eller av annan orsak befinner sig i hjälplöst tillstånd föreslogs en särskild brottstyp, benämnd "sexuellt utnyttjande". Brottstypen har motsvarighet i 6 kap. 2 § BrB.

(3) Bestämmelsen i 6 kap. 2 § BrB om straff för den som förmår annan vuxen person till könsligt umgänge genom grovt missbruk av dennes beroende ställning skulle enligt förslaget upphävas.

(4) Även bestämmelsen i 6 kap. 6 § andra stycket BrB om straff för blottande och annat sedlighetssårande handlande föreslogs bli upphävd.

(5) Den i 6 kap. 3 § BrB stadgade åldersgränsen för könsligt umgänge med barn, 15 år, skulle enligt förslaget sänkas till 14 år. Samtidigt föreslogs en bestämmelse som skulle göra det möjligt att underlåta att döma till ansvar i ringa fall. Vid bedömande av om ringa fall föreligger skulle gärningsmannens och den underåriges ålder, utveckling och förhållande till varandra samt det sexuella umgängets art särskilt beaktas. Brottstypen, som f. n. benämns otukt med barn, föreslogs få beteckningen "sexuellt umgänge med barn".

(6) Om en vuxen person har sexuellt umgänge med någon som står under hans vård och som är under 18 år, skulle enligt förslaget den vuxne dömas för "sexuellt umgänge med barn i beroende ställning". Också här gällde enligt förslaget att ansvar inte skulle ådömas i ringa fall. Det föreslagna stadgandet har viss motsvarighet i 6 kap. 4 § första stycket BrB.

(7) Enligt förslaget skulle den som sexuellt berör barn under 10 år – utan att det dock kan anses som sexuellt umgänge – dömas för sexuellt ofredande. Den föreslagna bestämmelsen i ämnet motsvarar närmast stadgandet i 6 kap. 6 § första stycket BrB, dock med den viktiga skillnaden att åldersgränsen enligt gällande rätt är 15 år.

(8) Samtliga under (1)–(7) berörda straffstadganden i förslaget var så utformade att bestämmelserna skulle bli tillämpliga vare sig gärningsmannen eller offret är man eller kvinna. Bestämmelserna skulle således bli tillämpliga på sexuella övergrepp i såväl heterosexuella som homosexuella förhållanden. Utredningen föreslog i anslutning härtill, att nu gällande särskilda straffbestämmelser i 6 kap. 4 § andra stycket och 8 § BrB för homosexuellt umgänge skulle upphävas och att följaktligen lagstiftningen inte skall innehålla några särbestämmelser för sexuellt umgänge mellan personer av samma kön.

(9) Vidare skulle enligt utredningsförslaget de nuvarande bestämmelserna i 6 kap. 5 § BrB om straff för incest, dvs. otukt med avkomling och otukt med syskon, helt upphävas.

(10) Straffansvar för koppleri skulle enligt utredningsförslaget inträda endast för den som yrkesmässigt främjar eller otillbörligt utnyttjar att annan har tillfälliga sexuella förbindelser mot betalning. Den särskilda straffbestämmelsen för främjande av otukt föreslogs upphävd.

(11) Också den särskilda bestämmelsen i 6 kap. 8 § BrB om förförelse av ungdom skulle enligt förslaget upphävas i sin helhet, således inte bara i vad den innefattade en särreglering för fall av homosexuellt umgänge med ungdom.

(12) De särskilda bestämmelserna i 6 kap. 9 och 10 §§ BrB om avsteg från kravet på uppsåt i fråga om det för vissa fall föreskrivna åldersrekvisitet resp. om straff i vissa fall för försök föreslogs kvarstå i sak oförändrade.

(13) Även bestämmelserna i 6 kap. 11 § första och andra styckena BrB om målsägandeangivelse eller särskild åtalsprövning som förutsättning för rätt att väcka allmänt åtal för vissa brott skulle enligt förslaget behållas i sak oförändrade, såvitt de avsåg de brott som enligt förslaget motsvarade våldtäkt eller våldförande eller försök därtill eller frihetskränkande otukt. Bestämmelserna föreslogs emellertid bli utvidgade att omfatta också (försök till) sexuellt umgänge med barn och (försök till) sexuellt umgänge med barn i beroende ställning samt sexuellt utnyttjande och sexuellt ofredande. Den särskilda åtalsregeln i 6 kap. 11 § tredje stycket BrB föreslogs, i konsekvens med förslaget att ansvar för sexuellt umgänge med barn eller sexuellt umgänge med barn i beroende ställning inte skall ådömas i ringa fall, bli helt upphävd.

1.2.3 Remissbehandlingen

Sexualbrottsutredningens betänkande remissbehandlades i sedvanlig ordning.

Förslagen fick ett blandat mottagande. Skarp kritik riktades framför allt mot de delar av förslagen som avsåg sexuellt tvång och koppleri. Men även förslaget att sänka åldersgränserna för sexuellt umgänge med barn och sexuell beröring av barn kritiserades av åtskilliga remissorgan. Också i den allmänna debatten har utredningsförslagen i dessa hänseenden rönt stark kritik. I övriga delar vann förslagen till ändrade straffbestämmelser flertalet remissinstansers gillande.

I två frågor av principiell natur blev utredningsförslaget tillstyrkt av en överväldigande majoritet av remissinstanserna. Det gäller dels förslaget att lagstiftningen på detta område inte skall innehålla några särbestämmelser rörande homosexuellt umgänge, dels förslaget att de särskilda straffbestämmelserna för incest skall upphävas.

1.3 Förnyad översyn av 6 kap. brottsbalken

Den 3 februari 1977 begärde och erhöll justitieministern regeringens bemyndigande att tillkalla en kommitté med sex ledamöter med uppdrag att på nytt se över lagstiftningen om sedlighetsbrott. Kommittén tillsattes samma dag.* Kommittén har antagit namnet 1977 års sexualbrottskommitté.

1.3.1 Kommittédirektiven

Efter en kort redogörelse för sexualbrottsutredningens förslag och för remissutfallet uttalar justitieministern i direktiven för sexualbrottskommittén (Dir. 1977:7), att han, efter att ha tagit del av den remisskritik och andra opinionsyttringar som har riktats mot väsentliga delar av sexualbrottsutredningens förslag, hade funnit att förslaget i förevarande skick inte bör läggas till grund för någon lagändring och att BrB:s bestämmelser om sedlighetsbrott därför bör ses över på nytt. Denna översyn bör enligt justitieministern avse 6 kap. BrB i dess helhet. Till grund för kommitténs arbete bör, uttalar han, ligga sexualbrottsutredningens förslag och däröver inkomna remissyttranden.

I det följande utvecklar justitieministern några synpunkter som särskilt bör beaktas i utredningsarbetet. Dessa synpunkter har, såvitt de gäller det materiella innehållet i straffbestämmelserna, avseende uteslutande på de gärningstyper som i sexualbrottsutredningens förslag betecknats som sexuellt tvång. I övrigt uppehåller sig justitieministern vid önskvärheten av reformer som underlättar situationen under förundersökningen för och ger ökade möjligheter att i övrigt bereda hjälp åt den som har utsatts för sexualbrott samt vid spörsmålet i vad mån det kan anses motiverat att behålla nu gällande särskilda angivelseregler för sexualbrott.

Kommitténs arbete skall enligt direktiven bedrivas skyndsamt. När det gäller koppleribrottet erinrar justitieministern om att en särskild utredning med uppdrag att kartlägga prostitutionen i Sverige skulle tillkallas senare samma dag.** Han framhåller i anslutning därtill att sexualbrottskommittén bör noga följa detta utredningsarbete. Mot denna bakgrund bör kommittén överväga möjligheten att lägga fram delförslag beträffande övriga frågor som omfattas av utredningsuppdraget.

*Till ledamöter utsågs justitierådet Ulf K Nordenson, ordförande, riksdagsledamoten Gunilla K André, riksdagsledamoten I Eva K Hjelmström, pol.mag. Bengt C Mårtensson, avdelningschefen Turid Ström och skyddskonsulenten Stina L Svegländ. Till sekreterare har förordnats hovrättsassessorn Anita Meyerson.

**Utredningen tillsattes den 3 februari 1977. Som sakkunnig har tillkallats riksdagsledamoten, hovrättsrådet Inger Lindquist (Dir. 1977:11).

1.3.2 Sexualbrottsfrågornas behandling i riksdagen efter den 3 februari 1977

Till 1976/77 års riksdag har väckts tre motioner som rör brottsbalkens bestämmelser om sexualbrott.

I motion 1976/77:134 har herr Svensson i Malmö m. fl. hemställt, att riksdagen för att avskaffa de särskilda åldersgränserna för homosexuellt umgänge beslutar att 6 kap. 4 och 8 §§ brottsbalken skall ges i motionen föreslagen lydelse. Förslaget innebär, att 4 § andra stycket upphävs och att i 8 § orden "eller, om han är av samma kön, under tjugo år" utgår.

I motion 1976/77:241 har fru Hansson m. fl. hemställt, att riksdagen hos regeringen begär en sådan ändring i brottsbalken att åldersgränsen för homosexuella handlingar sänks från nuvarande 18 år till 15 år.

Slutligen har herr Lindblad i motion 1976/77:637 hemställt, att riksdagen beslutar att 6 kap. 4 och 8 §§ BrB ges i motionen föreslagen lydelse. Förslaget innebär, att i 4 § första stycket orden "annan av motsatt kön" skall ersättas av ordet "den", att 4 § andra stycket upphävs samt att i 8 § orden "eller, om han är av samma kön, under tjugo år" utgår.

Den 16 februari 1977 framställde herr Svensson i Malmö följande fråga till justitieministern: "Sedan när är det praxis, att lagförslag om vilka dessutom långtgående enighet i allmän rättsuppfattning råder, skall utredas två gånger?" Frågan besvarades den 3 mars 1977. I sitt svar uttalade justitieministern bl. a., att det enligt hans mening var naturligt att sexualbrottskommittén får möjlighet att förutsättningslöst pröva vad som kan nyttiggöras av sexualbrottsutredningens betänkande. Han yttrade vidare, att om kommittén därvid skulle finna att vissa delar av betänkandet bör bli föremål för omedelbar lagstiftning, direktiven ger möjlighet för kommittén att avge delförslag.

1.3.3 Sexualbrottskommitténs allmänna överväganden

Sexualbrottskommittén anser det för sin del vara angeläget att frågan om de homosexuellas likställdhet med de heterosexuella i straffrättsligt hänseende blir löst så snart som möjligt. Denna uppfattning torde delas av en majoritet av medborgarna. De sakliga lösningar av problemet som sexualbrottsutredningen föreslog vann praktiskt taget samtliga remissinstansers gillande.

Remissopinionen var något mera splittrad när det gäller förslaget att avskaffa de särskilda straffbestämmelserna för incest. Frågan om incestbrotten framstår måhända också som mindre angelägen än frågan om de homosexuellas straffrättsliga ställning. En klar majoritet av remissinstanserna har emellertid tillstyrkt utredningens förslag i fråga om incestbrott.

En partiell reform rörande de homosexuellas straffrättsliga behandling och upphävande av de särskilda bestämmelserna om incest i principiell överensstämmelse med sexualbrottsutredningens förslag kan i allt väsentligt tekniskt genomföras utan att kommitténs fortsatta arbete därigenom föregrips. En

sådan reform behöver enligt kommitténs mening inte heller föregås av någon kompletterande utredning i materiellt hänseende. Under sådana förhållanden och med beaktande av de uttalanden som enligt den föregående redogörelsen nyligen har gjorts i riksdagen, har kommittén funnit att båda de berörda frågorna bör bringas till en lösning genom omedelbara lagstiftningsåtgärder. I enlighet härmed framlägger kommittén genom förevarande promemoria – som utgör ett delbetänkande till fullgörande av viss del av kommitténs uppdrag – förslag till erforderliga ändringar i brottsbalken.

Kommittén utgår från att förslagen skall kunna föreläggas riksdagen utan föregående remissbehandling. Med denna utgångspunkt har promemorian getts en sådan utformning att den – eller i allt fall avsnitten 2 och 3 – i obearbetad form skall kunna ingå i och utgöra det väsentliga sakinnehållet i en proposition till riksdagen.

2 De homosexuellas straffrättsliga ställning

2.1 Gällande rätt

Enligt gällande lag intar de homosexuella en straffrättslig särställning i förhållande till de heterosexuella i ett flertal skilda hänseenden. I det följande lämnas en sammanfattande redogörelse för de skillnader som råder.

(1) Stadgandena i 6 kap. 1 § BrB om straff för våldtäkt och för våldförande avser endast det fallet att en man tvingar en kvinna till samlag genom att utöva våld mot henne, genom att hota henne på ett sätt som innebär trängande fara eller genom att försätta henne i vanmakt eller annat sådant tillstånd (s. k. råntvång; jfr 8 kap. 5 § BrB i dess lydelse närmast före den 1 april 1976). Den uttryckliga begränsningen till samlagssituationen medför självfallet att bestämmelserna inte är tillämpliga i fall då någon genom "råntvång" tvingar annan av samma kön till könsligt umgänge. Det finns dock förfaranden av homosexuella personer, som i fråga om graden av kränkning av en medmänniskas integritet står våldtäkt eller våldförande mycket nära, t. ex. då en homosexuell man med våld eller hot tvingar en annan – homosexuell eller heterosexuell – man att låta den förra införa sin penis i den andres analöppning eller i hans mun eller då en homosexuell kvinna på något liknande sätt tvingar annan – homosexuell eller heterosexuell – kvinna att låta den förra införa sin tunga i den andras vagina.*

Fall då någon genom råntvång förmår annan till homosexuellt könsligt umgänge faller däremot under stadgandet i 6 kap. 2 § BrB om straff för frihetskränkande otukt. Detta brott avser det fallet att någon "i annat fall än i

*Bestämmelserna är i och för sig inte heller tillämpliga i fall då gärningsmannen är en kvinna och den tvingade är en man. Därmed sammanhängande frågor behandlas emellertid inte i denna promemoria.

I § sägs", dvs. när förutsättningarna för att döma för våldtäkt eller våldförande inte föreligger, förmår annan till samlag eller annat könsligt umgänge – varunder inbegripes också homosexuellt umgänge – medelst olaga tvång eller grovt missbruk av den andres beroende ställning eller också övar könsligt umgänge med annan under otillbörligt utnyttjande av att den andre befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller är sinnessjuk eller sinnesslö. Uttrycket "olaga tvång" i denna paragraf har samma innebörd som i den särskilda bestämmelsen i 4 kap. 4 § BrB. Det olaga tvånget beskrivs där som tvång "genom misshandel eller eljest med våld eller genom hot om brottslig gärning"; till olaga tvång hänförs i paragrafen också otillbörligt tvång som utövas "genom hot att åtala eller angiva annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande". Eftersom "hot som innebär trängande fara" undantagslöst torde innefatta hot om brottslig gärning, kommer sådana fall av "homosexuell våldtäkt" eller "homosexuellt våldförande" som här avses alltid att utgöra frihetskränkande otukt. Stadgandet om straff för frihetskränkande otukt blir därjämte och i samma omfattning som när det gäller heterosexuella förhållanden tillämpligt på vissa lindrigare former av homosexuella övergrepp som sker genom utövande av tvång eller annat sådant otillbörligt förfarande som anges i paragrafen.

Straffet för våldtäkt är fängelse i lägst två år och högst tio år. För våldförande – dvs. våldtäkt som är att anse som mindre grovt brott – är straffet fängelse i högst fyra år; lägsta straff är således fängelse en månad. Straffskalan för frihetskränkande otukt är densamma som för våldförande.

Den som genom s. k. råntvång tilltvingar sig könsligt umgänge med annan av samma kön kan således enligt gällande lag inte dömas för vare sig våldtäkt eller våldförande utan i allmänhet endast för frihetskränkande otukt med ett straffmaximum av fängelse fyra år, under det att i en heterosexuell relation gärningsmannen i motsvarande fall kan dömas för våldtäkt med ett straffmaximum av tio år eller, i mindre grova fall, för våldförande med samma straffskala som för frihetskränkande otukt eller fängelse högst fyra år. Om emellertid i ett fall av homosexuellt övergrepp det utövade våldet eller hotet är så allvarligt att gärningen innefattar grov misshandel, för vilket maximistraffet är fängelse tio år, eller olaga tvång som utgör grovt brott, för vilket kan följa fängelse i högst sex år, torde gärningsmannen böra dömas även för grov misshandel resp. olaga tvång som är grovt, varvid givetvis de nyss angivna strängare straffskalorna i 3 kap. 6 § resp. 4 kap. 4 § andra stycket BrB blir tillämpliga. På motsvarande sätt torde – i homosexuella såväl som i heterosexuella relationer – gärningsmannen skola dömas både för olaga tvång, som utgör grovt brott, och frihetskränkande otukt, om han förmått offret till könsligt umgänge genom hot om brottslig gärning eller hot att åtala någon eller att lämna menligt meddelande om annan samt omständigheterna är sådana att gärningen skall anses innefatta olaga tvång som är grovt.

Det sagda innebär att "homosexuell våldtäkt" i straffrättsligt hänseende regelmässigt är att bedöma mildare än egentlig våldtäkt. Skillnaden mellan straffskalorna i 6 kap. 1 resp. 2 § BrB är avsevärd och får i princip antagas i motsvarande mån inverka på straffmätningen i de enskilda fallen. I fråga om sådana homosexuella övergrepp som i en motsvarande heterosexuell relation skulle vara att bedöma som våldförande men som i den homosexuella relationen blir att hänföra till frihetskränkande otukt blir skillnaderna i den straffrättsliga bedömningen betydligt mindre, eftersom straffskalan för de båda brotten är densamma.

Allmänt sett kan emellertid konstateras, att de straffbestämmelser i BrB som avser sexuellt övervåld eller annat sexuellt tvång i fråga om de allvarligaste övergreppen ställer de homosexuella i en förmånligare ställning än de heterosexuella, både i vad avser brottsbeteckningarna och beträffande brottens svårhetsgrad, sådan den kommer till uttryck i straffskalorna.

(2) I 6 kap. 4 § första stycket BrB finns bestämmelser om straff för otukt med ungdom. Bestämmelserna avser dels det fallet att någon har könsligt umgänge med annan av motsatt kön, vilken är under 18 år och på något sätt står under den förres övervakning, vård eller lydnad, dels att någon har heterosexuellt könsligt umgänge med en underårig under annat utnyttjande av den underåriges beroende ställning. Dessa straffstadganden är således tillämpliga uteslutande i heterosexuella relationer.

I paragrafens andra stycke har emellertid tagits upp bestämmelser om straff för otukt med ungdom i homosexuella relationer. Om någon som själv fyllt 18 år har könsligt umgänge med annan av samma kön, vilken ej fyllt 18 år, eller också, under omständigheter som anges i första stycket – dvs. när den yngre står under den äldres övervakning, vård eller lydnad eller den äldre på annat sätt utnyttjar den yngres beroende ställning – har könsligt umgänge med annan av samma kön, vilken är under 20 år.

Straffet för otukt med ungdom är i såväl första som andra styckets fall fängelse i högst fyra år.

Dessa bestämmelser innebär, att när det gäller brottstypen otukt med ungdom, de homosexuella intar en mindre förmånlig ställning än de heterosexuella i två hänseenden: 1:o Heterosexuellt könsligt umgänge med den som är mellan 15 och 18 år är straffbart endast om det råder ett övervaknings-, vårdnads- eller lydnadsförhållande mellan kontrahenterna eller den unges beroende ställning utnyttjas, under det att i homosexuella relationer könsligt umgänge med den som är mellan 15 och 18 år alltid är straffbart, under förutsättning att gärningsmannen själv fyllt 18 år. – 2:o Heterosexuellt könsligt umgänge med den som är mellan 18 och 20 år är i sig självt aldrig straffbart, under det att i homosexuella relationer straff inträder för den som har könsligt umgänge med någon som är mellan 18–20 år i fall då det råder ett sådant beroendeförhållande mellan kontrahenterna som förut nämnts.

Det skall slutligen påpekas, att det råder full straffrättslig likställighet mellan de homosexuella och de heterosexuella, när det gäller könsligt umgänge med barn under 15 år. Sådant umgänge – "otukt med barn" – föranleder enligt 6 kap. 4 § BrB straff för envar som själv fyllt 15 år, vare sig fråga är om en heterosexuell eller en homosexuell relation.

(3) Bestämmelserna i 6 kap. 5 § BrB om straff för incest i vissa fall avser endast gärning som innebär att någon har samlag med sin avkomling (första stycket) eller med sitt helsyskon (andra stycket). Stadgandena träffar alltså endast heterosexuella förbindelser. Det är med andra ord i princip straffritt för en fader eller moder att ha könsligt umgänge med sin son resp. dotter eller annan avkomling av samma kön, under förutsättning att avkomlingen är över 18 år (i vissa fall kan förfarandet möjligen vara straffritt även om barnet är yngre). Motsvarande gäller i fråga om homosexuella förbindelser mellan vuxna helsyskon. I dessa hänseenden ser alltså strafflagstiftningen mildare på de homosexuella förbindelserna än på de heterosexuella. Detta sammanhänger med all säkerhet med att endast sociala men däremot inte arvsbiologiska (genetiska) faktorer spelar in i bedömningen av homosexuella förbindelser mellan närstående.

(4) Såsom "förförelse av ungdom" betecknas i 6 kap. 8 § BrB att någon genom att utlova eller ge ersättning skaffar sig eller försöker skaffa sig tillfällig könsförbindelse med någon som är under 18 eller, om det är fråga om en homosexuell förbindelse, under 20 år. Straffet är böter eller fängelse i högst sex månader. Här intar således de homosexuella en mindre förmånlig ställning än de heterosexuella, i det att det är straffritt t. ex. att mot betalning skaffa sig en heterosexuell könsförbindelse med en prostituerad 18- eller 19-åring, under det att motsvarande förfarande är straffbart, när fråga är om en homosexuell förbindelse.

(5) Enligt 6 kap. 10 § BrB inträder straff för försök till sexualbrott endast när det fullbordade brottet skulle utgöra våldtäkt, våldförande, otukt med barn eller otukt med ungdom. Försök till frihetskränkande otukt, till otukt med avkomling eller till otukt med syskon, till otuktigt beteende, till koppleri eller till främjande av otukt eller försök till förförelse av ungdom är däremot straffritt.

Denna reglering innebär självfallet, att i samma mån som straffansvar för fullbordat brott inträder i vidsträcktare omfattning i homosexuella än i heterosexuella relationer och gärningen är straffbar på försöksstadiet – båda dessa förutsättningar föreligger endast i fråga om otukt med ungdom – de homosexuella också drabbas av straffansvar för försöksbrott i större omfattning än de heterosexuella.

Men regleringen innebär också, att vissa i homosexuella relationer begångna försök till sexuella övergrepp, vilka är straffbara i heterosexuella relationer, inte kan bestraffas enligt bestämmelserna i 6 kap. BrB. Detta gäller försök till "homosexuell våldtäkt" eller "homosexuellt våldförande", eftersom fullbordade brott av dessa slag över huvud taget inte kan begås i

homosexuella relationer (se ovan under 1). Inte heller kan en gärning av detta slag bestraffas som försök till frihetskränkande otukt, eftersom detta brott som nyss nämnts inte är straffbart på försöksstadiet.

Det sagda innebär emellertid inte att försök till "homosexuell våldtäkt" eller "homosexuellt våldförande" alltid eller ens i allmänhet är straffritt. Innefattar gärningen försök att föröva en misshandel som inte är ringa eller att genom hot utöva ett olaga tvång som skulle vara att anse som grovt inträder enligt 3 kap. 5 och 10 §§ eller 4 kap. 4 och 10 §§ BrB ansvar för försök till misshandel som inte är ringa eller försök till olaga tvång som är grovt. I praktiken torde det dock knappast vara realistiskt att tänka sig en situation där ansvar inträder för försök till olaga tvång genom hot; påpekas må att brottet "olaga hot" (4 kap. 5 § BrB) inte är straffbart på försöksstadiet. Men motsvarande lär då också gälla i fråga om försök till våldtäkt eller våldförande.

(6) Samtliga övriga straffstadganden i 6 kap. BrB är så utformade att det i fråga om där avsedda brott råder full likställighet mellan homosexuella och heterosexuella. Detta gäller sålunda beträffande det tidigare berörda brottet otukt med barn (3 §) och beträffande otuktigt beteende (6 §) samt i fråga om koppleri och främjande av otukt (7 §).

2.2 Sexualbrottsutredningens förslag

Samtliga de nya bestämmelser om sexualbrott som sexualbrottsutredningen föreslog var så utformade att de var helt likformigt tillämpliga i såväl homosexuella som heterosexuella relationer.

2.2.1 Sexuellt tvång

De stadganden i 1–3 §§ i förslaget till ny lydelse av 6 kap. BrB som avsåg sexuellt tvång och som närmast var avsedda att motsvara de nuvarande bestämmelserna i 1–2 §§ av kapitlet tog sikte på varje form av sexuell umgänge utan avseende på kontrahenternas könstillhörighet. Ansvar för "sexuellt tvång" skulle enligt förslaget ådömas den som "medelst olaga tvång förmår annan till sexuell umgänge" (1 §), och om brottet är grovt skulle gärningsmannen dömas för "våldtäkt" (2 §). För "sexuellt utnyttjande" skulle den dömas som har "sexuellt umgänge med annan under otillbörligt utnyttjande av att denne på grund av psykisk sjukdom, utvecklingsstörning eller av annan orsak befinner sig i hjälplöst tillstånd" (3 §).

2.2.2 Sexuellt umgänge med barn

Det nuvarande brottet "otukt med barn" (6 kap. 3 § BrB) motsvaras i utredningsförslaget av ett stadgande om straff för "sexuellt umgänge med

barn” (4 §). I fråga om gärningsinnehållet avvek förslaget från gällande rätt endast genom att åldersgränsen satts till 14 i stället för 15 år och att uttrycket ”könsligt umgänge” ersatts med ”sexuellt umgänge”; i sistnämnda hänseende torde det inte råda någon saklig skillnad. Den föreslagna bestämmelsen skulle i likhet med den nu gällande bli tillämplig i såväl homosexuella som heterosexuella relationer.

2.2.3 Sexuellt umgänge med barn i beroende ställning

Enligt utredningsförslaget skulle bestämmelserna i 6 kap. 4 § BrB om straff för otukt med ungdom ersättas av bestämmelser om straff för ”sexuellt umgänge med barn i beroende ställning” (5 §). De föreslagna bestämmelserna stadgade straff för den som har ”sexuellt umgänge med eget barn, adoptivbarn, styvbarn eller annat barn, som står under hans vård och – – ej fyllt 18 år”. I ringa fall skulle inte dömas till straff. Också dessa bestämmelser avsåg såväl homosexuellt som heterosexuellt umgänge. Den olikhet i den straffrättsliga behandlingen av homosexuella resp. heterosexuella relationer som nu råder i fråga om sexuellt eller könsligt umgänge med ungdomar över 15 år skulle således enligt utredningens förslag försvinna.

2.2.4 Homosexuella relationer mellan närstående

Sexualbrottsutredningen föreslog som tidigare nämnts att de särskilda bestämmelserna om straff i vissa fall för incest skulle helt upphävas. Därmed skulle självfallet också den särbehandling av homosexuella relationer mellan närstående som de nu gällande bestämmelserna är uttryck för försvinna. Utredningens förslag i denna del behandlas närmare nedan i avsnitt 3.

2.2.5 Sexuellt ofredande

Enligt utredningsförslaget skulle stadgandena i 6 kap. 6 § första stycket BrB om straff för otuktigt beteende ersättas av en bestämmelse om straff för sexuellt ofredande (6 §). Enligt detta stadgande skulle ansvar för sexuellt ofredande ådömas den som sexuellt berör barn under tio år, utan att det kan anses som sexuellt umgänge. Bestämmelsen i 6 kap. 6 § andra stycket BrB om straff för blottande skulle enligt utredningens förslag helt upphävas.

Den föreslagna bestämmelsen om sexuellt ofredande – som i sak skilde sig från det nu gällande stadgandet om otuktigt beteende framför allt genom att åldersgränsen sänkts från 15 till 10 år – gjorde i likhet med den gällande bestämmelsen inte någon åtskillnad mellan homosexuella och heterosexuella relationer.

2.2.6 *Koppleri m. m.*

I fråga om koppleri och främjande av otukt innebar utredningens förslag, att de nuvarande straffbestämmelserna i 6 kap. 7 § BrB skulle ersättas av ett stadgande av innehåll, att ansvar för koppleri skulle ådömas "den som yrkesmässigt främjar eller otillbörligt utnyttjar att annan har tillfälliga sexuella förbindelser mot betalning". Denna straffbestämmelse skulle således, i likhet med de nu gällande stadgandena, träffa främjande eller utnyttjande av annans prostitution, oavsett om fråga är om heterosexuella eller homosexuella förbindelser. De sakliga ändringar som förslaget innebar berör inte likställdheten mellan heterosexuella och homosexuella personer.

2.2.7 *Förförelse av ungdom*

Sexualbrottsutredningen föreslog, att bestämmelsen i 6 kap. 8 § BrB om straff för förförelse av ungdom skulle helt upphävas. Detta innebar självfallet, att den olikhet i behandlingen av homosexuella och heterosexuella relationer som den nu gällande bestämmelsen inrymmer genom att olika åldersgränser har stadgats skulle försvinna.

2.2.8 *Avsteg från uppsåtskravet*

Stadgandet i 6 kap. 9 § BrB om avsteg från kravet på sedvanligt uppsåt i fråga om den förfördelades ålder i de fall då straffbestämmelserna i kapitlet föreskriver viss åldersgräns skulle enligt sexualbrottsutredningens förslag behållas oförändrat (8 §).

2.2.9 *Straff för försök*

Bestämmelserna i utredningsförslaget om straff för försök (9 §) överensstämmer i sak väsentligen med nu gällande regler. Sålunda skulle straff inträda för försök till "sådant sexuellt tvång som ej är mindre grovt, våldtäkt, sexuellt umgänge med barn eller sexuellt umgänge med barn i beroende ställning", dvs. de brott som i huvudsak motsvarar de nuvarande brotten våldtäkt, våldförande, otukt med barn resp. otukt med ungdom, vilka är de brott som enligt 6 kap. 10 § BrB är straffbara på försöksstadiet.

De förut (avsnitt 2.1) berörda problem som sammanhänger med att straffansvar för försök till "homosexuell våldtäkt" eller "homosexuellt våldförande" i allmänhet inte inträder skulle automatiskt bli lösta med utredningens förslag, eftersom enligt förslaget alla former av sexuellt tvång skulle bli straffbara också i homosexuella relationer.

2.2.10 Särskilda åtalsregler

Enligt utredningsförslaget skulle sexuellt tvång eller våldtäkt, sexuellt umgänge med barn, sexuellt umgänge med barn i beroende ställning eller försök till sådant brott samt sexuellt utnyttjande och sexuellt ofredande i princip vara angivelsebrott. Detta innebar en viss utvidgning i förhållande till den nuvarande bestämmelsen i 6 kap. 11 § första stycket BrB. Den särskilda sexmånadersregeln i andra stycket av samma paragraf skulle enligt förslaget gälla i fråga om sexuellt tvång eller våldtäkt eller försök till sådant brott eller sexuellt utnyttjande. I dessa hänseenden innebar förslaget inte någon olikhet i behandlingen av homosexuella resp. heterosexuella relationer, eftersom samtliga angivna brott var helt likformigt tillämpliga på homosexuella såväl som heterosexuella förhållanden.

Utredningens förslag, att den särskilda åtalsregeln i 6 kap. 11 § tredje stycket, vilken avser vissa fall av otukt med barn eller otukt med ungdom eller försök till sådant brott, skulle upphävas, saknar betydelse för frågan om de homosexuellas och de heterosexuellas likställdhet i straffrättsligt hänseende.

2.2.11 Särskilda bestämmelser om homosexuellt umgänge?

Sexualbrottsutredningen tog i ett särskilt avsnitt av sitt betänkande (avsnitt 8, s. 95 f) upp frågan huruvida det föreligger behov av särskilda bestämmelser om homosexuellt umgänge.

Enligt utredningen bygger de gällande särbestämmelserna om homosexuell otukt på den s. k. förförelseteorin angående homosexualitetens uppkomst. Teorin går ut på att homosexuella erfarenheter i puberteten kan resultera i en varaktig homosexuell driftsinställning, i varje fall om det homosexuella umgänget har initierats av en vuxen. Kriminaliseringen av homosexuella förbindelser skulle ha till syfte att hindra unga människor från att bli homosexuella. Bakom detta synsätt ligger givetvis uppfattningen att det inte är bra att bli homosexuell. Uppfattningen kan enligt utredningen botten i en fördömande eller föraktfull inställning till homosexualitet men också i insikten om de svårigheter i psykiskt och socialt hänseende som är förknippade med en homosexuell läggning.

En av utredningens experter, biträdande överläkaren Bertil Hansson, har i bilaga 5 till utredningens betänkande (s. 213 f) lämnat en redogörelse för den vetenskapliga litteraturen beträffande orsakerna till homosexuellt beteende. Hansson anför sammanfattningsvis, att säkra kunskaper om orsakerna till homosexuellt beteende hos människan saknas. Argument kan enligt Hansson anföras för att genetiska, psykologiska och eventuellt neuroendokrina faktorer kan vara av betydelse. Det är möjligt, anser han, att det krävs

ett sammanträffande av flera faktorer för att manifest homosexualitet skall uppstå. Allmänt kan dock enligt Hansson sägas, att de faktorer som kan vara av betydelse måste inverka mycket tidigt – i konceptionsögonblicket, när det gäller de genetiska faktorerna, under fosterstadiet när det gäller de hormonella faktorerna och under de första barnåren i vad gäller de psykologiska faktorerna. I de åldrar, i vilka nu gällande lagstiftningens skydd mot homosexuella men inte mot heterosexuella handlingar, är i överensstämmelse härmed och enligt en samstämmig uppfattning den sexuella inriktningen redan fastställd och omöjlig att påverka, i varje fall enbart genom homosexuella kontakter.

Andra skäl, som enligt utredningen har åberopats för en särslagstiftning beträffande homosexuella handlingar, hänger samman med den homosexuella prostitutionen. Utredningen anser det inte uteslutet, att en sänkning av åldersgränsen i fråga om homosexuellt umgänge kan medföra en viss ökning av antalet homosexuella kontakter med pojkar. Farhågorna får dock enligt utredningen inte överdrivas, särskilt som undersökningar visat att kontaktförsök sällan leder till sexuellt umgänge och att det endast i sällsynta fall föreligger risk för att den unge blir prostituerad. Vidare påpekar utredningen, att barnavårdslagen ger möjligheter till olika former av ingripanden vid homosexuell prostitution hos unga pojkar.

Enligt sexualbrottsutredningen har ingripanden mot homosexuell otukt med ungdom skett bara i ett fåtal fall per år. Ingripandena har ofta föranletts av utredningar om annan kriminalitet, där den homosexuella aktiviteten framstår som en bisak i jämförelse med brottsligheten i övrigt. Den nuvarande tillämpningen av särbestämmelsen ter sig därför enligt utredningen närmast som godtycklig. Vidare saknas enligt utredningen belägg för att de problem i psykiskt och socialt hänseende, som möter vid tidiga homosexuella upplevelser, i något väsentligt avseende ter sig annorlunda än motsvarande problem vid tidiga upplevelser av heterosexuella relationer.

Sammanfattningsvis anför utredningen följande.

Enligt sexualbrottsutredningens uppfattning är det angeläget att de homosexuellas villkor förbättras. Kunskapen och förståelsen för homosexualitet bör ökas bland allmänheten. Homosexuella kontakter bör kunna knytas och samlevnad etableras på ett mer öppet och naturligt sätt än vad som nu är möjligt. De homosexuellas känsla av att vara avvikande och diskriminerade bör motverkas. En särslagstiftning för homosexuella handlingar med barn och ungdom försvårar dessa strävanden. Det bör därför krävas mycket starka skäl för att en sådan särslagstiftning skall bibehållas i framtiden. Detta har också betonats i direktiven till sexualbrottsutredningen. Utredningen har inte kunnat finna att skäl för särbehandling föreligger och föreslår därför att i framtiden samma straffrättsliga bestämmelser skall gälla för homosexuellt och heterosexuellt umgänge med barn och ungdom. Utredningen har föreslagit bestämmelser som motiverats utifrån de förhållanden som föreligger vid heterosexuella relationer. Homosexuella förbindelser med barn och ungdom har inte sådan karaktär att det finns anledning att ompröva vad som där föreslagits.

2.3 Remissyttrandena

Under remissbehandlingen har som tidigare nämnts åtskillig och delvis stark kritik förts fram mot vissa delar av utredningens förslag. Kritiken riktar sig främst mot innehållet i och utformningen av bestämmelserna om sexuellt tvång. Meningarna har också varit starkt delade när det gällt förslagen om sänkta åldersgränser för sexuellt umgänge med barn. Även i övrigt har enskildheter i förslaget kritiserats.

En mera positiv inställning har redovisats när det gäller utredningens principiella uppfattning att det saknas skäl för en straffrättslig särbehandling av homosexuella handlingar och till dess förslag att i framtiden samma straffrättsliga bestämmelser skall gälla för homosexuellt som för heterosexuellt umgänge med barn och ungdom. Det stora flertalet remissinstanser har sålunda tillstyrkt utredningens förslag i denna del eller lämnat det utan erinran. Medicinska fakulteten vid Karolinska institutet betonar, att medicinska skäl saknas för en särbehandling av homosexuellt umgänge. Fakulteten anser utredningens ställningstagande välgrundat och ägnat att öka likställigheten mellan heterosexuella och homosexuella. Liknande synpunkter framförs av ett stort antal remissorgan.

På några håll har man dock uttalat sig avvisande eller gett uttryck åt tveksamhet.

Förslaget avstyrks sålunda av Riksförbundet Hem och skola. Förbundet anför att alla kan vara ense om att de krafter förtjänar stöd som vill bryta ner en fördomsfull inställning till de homosexuella. Detta ändrar emellertid enligt förbundet inte grundinställningen att gruppen barn och ungdom i vårt samhälle bör få leva skyddad från sexuella närmanden från äldre personer. Av det skälet framstår förslaget för förbundet som ett missgrepp. Gruppen barn och ungdom är nämligen, framhåller förbundet, framför andra en målgrupp för vuxna homosexuella människor. Den unga människan hamnar enligt förbundet i en långt mer konfliktfylld situation när hon utsätts för ett homosexuellt närmande än när närmandet kommer från en person av det motsatta könet.

Ärkebiskopen, Föreningen Sveriges åklagare, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, medicinska fakulteten vid Uppsala universitet och Svensk sjuksköterskeförening uttalar viss tveksamhet inför förslaget.

Föreningen Sveriges åklagare anser inte utredningens uttalanden om pojkprostitutionens utbredning och prostitutionsriskerna vara realistiska. Mot den bakgrunden och då det inte kan uteslutas att en så markant sänkning av åldersgränsen som till 14 år för sexuellt umgänge med barn skulle komma att medföra en ökning av antalet homosexuella kontakter med pojkar med sannolika effekter för den homosexuella pojkprostitutionen,

är föreningen tveksam till lämpligheten av att på det utredningsmaterial som presenterats genomföra en gemensam åldersgräns för alla slag av sexuellt umgänge med barn. Moderata samlingspartiets kvinnoförbund ställer sig synnerligen tveksamt till att 18-årsgränsen för homosexuella handlingar slopas. Medicinska och sociala erfarenheter kan enligt förbundet inte åberopas för ett slopande.

Medicinska fakulteten vid Uppsala universitet och Svensk sjuksköterskeförening ifrågasätter om 14-årsgränsen för homosexuellt umgänge är lämplig. Dessa båda remissorgan anser, att en höjning av gränsen till 16 år bör övervägas.

2.4 Sexualbrottskommittén

När det gäller den straffrättsliga behandlingen av sexuella övergrepp, varigenom någon tilltvingar sig sexuellt umgänge med annan med användande av våld eller hot som innebär trängande fara, intar de homosexuella en i viss mån förmånligare ställning än de heterosexuella. Ansvar för våldtäkt – med de särskilt stränga straffsatser som gäller för det brottet – eller för våldförande kan ådömas endast i heterosexuella relationer. I homosexuella relationer döms den som på ett motsvarande sätt tilltvingar sig sexuellt umgänge för det i princip lindrigare brottet frihetskränkande otukt; bara i mycket allvarliga fall kan ansvar också för grov misshandel eller för olaga tvång som är grovt ifrågakomma.

I gällande lag finns bestämmelser som innebär, att homosexuellt umgänge med ungdom i straffrättsligt hänseende behandlas strängare än heterosexuellt umgänge i motsvarande situationer. Såvitt gäller barn under 15 år är det straffrättsliga skyddet detsamma i fråga om heterosexuella och homosexuella handlingar. Men bestämmelsen i 6 kap. 4 § BrB om otukt med ungdom ger ett straffrättsligt skydd mot homosexuella handlingar riktade mot ungdomar mellan 15 och 18 år, vilket går avsevärt längre än när det gäller heterosexuella handlingar. Vidare åtnjuter ungdomar i åldersgruppen 18–19 år enligt samma paragraf visst straffrättsligt skydd mot homosexuella handlingar företagna mot dem av vuxna personer till vilka de står i visst beroendeförhållande. När det gäller heterosexuella handlingar har motsvarande beroendeförhållanden föranlett ett särskilt straffrättsligt skydd endast för ungdomar i åldrarna 15–17 år. Slutligen inträder enligt 6 kap. 8 § BrB straff för förförelse av ungdom i homosexuella relationer, när gärningen riktar sig mot ungdomar i åldrarna 15–19 år, under det att motsvarande gärningar i heterosexuella relationer är straffbara endast när de riktar sig mot ungdomar i åldrarna 15–17 år.

Som sexualbrottsutredningen har framhållit har de nu gällande straffrättsliga särbestämmelserna om homosexuella handlingar – vilka senast år 1944 var föremål för en översyn – sin grund i uppfattningen att sådana handlingar medför större risker i psykiskt och socialt hänseende för unga människor än

fallet är när det är fråga om heterosexuella handlingar. Framför allt är det den s. k. förförelseteorin som har inverkat på lagstiftarens ställningstaganden. Enligt denna teori, som tidigare har haft talrika förespråkare också inom den medicinska vetenskapen, kan homosexuella upplevelser i pubertetsåldern leda till en permanent homosexuell läggning hos den unge.

Olikheten i den straffrättsliga behandlingen av sexuella övergrepp genom våld eller hot allteftersom gärningen begåtts i en homosexuell eller en heterosexuell relation skulle enligt sexualbrottsutredningens förslag försvinna. Bestämmelserna i förslaget om straff för sexuellt tvång, våldtäkt eller sexuellt utnyttjande, vilka var avsedda att ersätta de nuvarande stadgandena om våldtäkt, våldförande och frihetskränkande otukt, skulle bli tillämpliga i såväl homosexuella som heterosexuella relationer.

När det gäller den straffrättsliga behandlingen i övrigt av homosexuella handlingar var det för sexualbrottsutredningen en vägledande synpunkt att de homosexuellas känsla av att vara avvikande och diskriminerade bör motverkas. Enligt utredningen försvåras dessa strävanden av en straffrättslig särlagstiftning rörande homosexuella handlingar med barn och ungdom. Utredningen ansåg för sin del att det inte finns tillräckligt bärande skäl att trots detta behålla en sådan särlagstiftning, och dess lagförslag byggde i enlighet härmed på principen om full likställighet i straffrättsligt hänseende mellan de homosexuella och de heterosexuella.

Det stora flertalet remissinstanser tillstyrkte eller lämnade i varje fall utan erinran att denna likställighetsprincip genomförs. Riksförbundet Hem och skola avstyrkte dock förslaget att de nu gällande högre åldersgränserna för homosexuellt umgänge med barn och ungdom slopas och ersätts med de åldersgränser som gäller för heterosexuellt umgänge. Några andra remissinstanser uttalade tveksamhet inför förslaget i denna del. Den avvisande eller tveksamma inställningen motiverades bl. a. med en hänvisning till faran för ökad pojkprostitution; det anfördes också, att medicinska och sociala erfarenheter inte kan åberopas för ett slopande av särbestämmelserna om homosexuellt umgänge med barn och ungdom.

Att de heterosexuella intar en mindre förmånlig ställning än de homosexuella, när det gäller den straffrättsliga behandlingen av sexuella övergrepp genom våld eller särskilt allvarligt hot, beror sannolikt uteslutande på att homosexuella övergrepp av detta slag är så utomordentligt mycket mera sällsynta än våldtäkts- eller våldförandebrott, förövade av män mot kvinnor. Man har mot den bakgrunden ansett övriga tillämpliga straffbestämmelser – de som avser frihetskränkande otukt, grov misshandel eller olaga tvång som utgör grovt brott – tillräckliga.

Även om frågan inte har stor praktisk betydelse, anser sexualbrottskommittén, i likhet med sexualbrottsutredningen och de remissinstanser som över huvud taget har uttalat sig i frågan, att strafflagstiftningen om sådana sexuella övergrepp som det här gäller i framtiden bör behandla övergrepp i heterosexuella och i homosexuella relationer lika.

Nu gällande rätt innebär att de homosexuella på grund av att de i fråga om sin driftsinriktning avviker från den överväldigande majoritet av befolkningen som de heterosexuella utgör i vissa angivna hänseenden behandlas mindre förmånligt i straffrättsligt hänseende än övriga medborgargrupper. En sådan ordning är enligt sexualbrottskommitténs mening försvarlig endast om de homosexuellas avvikande beteendemönster innebär uppenbara risker för att enskilda eller allmänna intressen skadas genom deras handlingar. Det är från denna utgångspunkt kommittén har bedömt den aktuella likställighetsfrågan.

Till grund för nämnda särbehandling ligger framför allt den tidigare omnämnda s. k. förförelseteorin. Denna teori får emellertid enligt kommitténs mening anses vederlagd genom de vetenskapliga undersökningar som har företagits under senare år och vars resultat har redovisats i sexualbrottsutredningens betänkande. Det saknas således grund för antagande – vare sig i vetenskaplig teori eller i erfarenheterna från det praktiska rättslivet – att homosexuella upplevelser hos ungdomar i åldrarna över 15 år ens i någon mån påverkar deras driftsinställning. Det synes inte heller finnas belägg för att det är sådana upplevelser under dessa levnadsår som annat än i undantagsfall leder till homosexuell prostitution. Erfarenheten talar snarast för att det är väsentligen andra faktorer som påverkar de unga personer – främst pojkar – som etablerar sig som homosexuellt prostituerade.

Det under remissbehandlingen av sexualbrottsutredningens betänkande gjorda uttalandet att gruppen barn och ungdom framför andra är en målgrupp för vuxna homosexuella människor, må vara sant. Men påståendet är i så fall lika sant såvitt gäller vuxna heterosexuella människor – skillnaden är väl bara den att den vuxnes heterosexuella närmande till en 15–17-årig ungdom allmänt uppfattas som så mycket mer "naturligt" och därför mera godtagbart.

Under remissbehandlingen har vidare framförts ett påstående, att den unga människan hamnar i en långt mera konfliktfylld situation när hon utsätts för ett homosexuellt närmande, än då närmandet kommer från en person av det motsatta könet. Påståendet har inte på något sätt underbyggts, och kommittén vill för sin del anmärka, att förhållandet lika väl kan vara det motsatta. I ett samhälle, där de heterosexuella obestridligen utgör en överväldigande majoritet av befolkningen och följaktligen de heterosexuella normerna är starkt förhärskande, är det inte osannolikt att en ung människa kan känna det svårt att avböja ett heterosexuellt närmande av en vuxen person. En ung människa, som känslomässigt kanske upplever en stark motvilja mot att inlåta sig på en heterosexuell förbindelse med en vuxen person kan onekligen hamna i en svår konfliktsituation. Det är troligt att en motsvarande konflikt är betydligt lättare att lösa för en ung person, som utsätts för ett homosexuellt närmande; medvetet eller omedvetet vet han eller hon att han (hon) handlar helt i överensstämmelse med vedertagna sexual- och normalnormer, om han (hon) försöker avböja en fortsatt kontakt.

Den unge har i dessa situationer ofta också stöd i att den vuxne är starkt medveten om att hans (hennes) handlande går stick i stäv mot de i samhället allmänt vedertagna normerna.

Med vad som nu har anförts anser sig kommittén också ha påvisat att de farhågor som vissa remissinstanser uttalat för att en reform i riktning mot full straffrättslig likställighet mellan de homosexuella och de heterosexuella skall få negativa verkningar är överdrivna.

Sexualbrottskommittén ansluter sig sålunda till sexualbrottsutredningens av flertalet remissinstanser biträdda uppfattning att också i nu berörda hänseende homosexuella och heterosexuella handlingar bör behandlas lika i straffrättsligt hänseende.

Frågan, huruvida en sådan likställighet kan åstadkommas utan större ingrepp i nu gällande bestämmelser om sexualbrott, måste bedömas särskilt för varje brottstyp för sig.

I det följande behandlas därför i tur och ordning de stadganden i 6 kap. BrB som innefattar en särreglering av gärningar som begås av homosexuella.

(1) Som förut har nämnts (avsnitt 2.1) innefattar stadgandena i 6 kap. 1 § BrB om straff för våldtäkt och våldförande en "positiv diskriminering" av de homosexuella, i det att "homosexuell våldtäkt" och "homosexuellt våldförande" inte kan bestraffas som våldtäkt resp. våldförande utan endast som frihetskränkande otukt och, i vissa troligen sällsynta fall, grov misshandel eller olaga tvång som utgör grovt brott. Sexualbrottsutredningens förslag innebar, att denna olikhet i behandlingen av homosexuella och heterosexuella övergrepp skulle försvinna.

Ett genomförande av likställdhet mellan homosexuella och heterosexuella när det gäller sådana sexuella övergrepp som avses i stadgandena om våldtäkt och våldförande förutsätter genomgripande ändringar i dessa stadganden. Att nu lägga fram förslag till sådana ändringar skulle innebära, att kommittén föregrep sina framtida ställningstaganden beträffande dessa bestämmelser. Så bör inte ske utan tvingande skäl. Enligt kommitténs mening är emellertid skälen för en omedelbar reform inte tillräckligt starka. Sådana övergrepp i homosexuella relationer som skulle kunna betecknas som "homosexuell våldtäkt" eller "homosexuellt våldförande" torde vara ovanliga. I den mån de förekommer är de dessutom redan enligt gällande lag straffbara. I praktiskt taget alla dessa fall medger tillämpliga straffskalor en straffmätning som motsvarar den som i ett liknande fall av heterosexuell våldtäkt resp. heterosexuellt våldförande kan antagas bli tillämpad. Den socialpsykologiska betydelsen av att dessa gärningar inte rubriceras som våldtäkt eller våldförande är enligt kommitténs mening alltför ringa för att ensam motivera en omedelbar lagändring.

Under dessa förhållanden har kommittén ansett sig inte böra f. n. föreslå några ändringar i 6 kap. 1 § BrB.

(2) Den olikhet i behandlingen av homosexuella och heterosexuella som råder i fråga om de gärningar vilka enligt 6 kap. 4 § BrB betecknas som otukt med ungdom kan undanröjas genom lagtekniskt enkla åtgärder. Ändamålet

kan tillgodoses genom att stadgandet i första stycket görs tillämpligt även på sexuella handlingar riktade mot någon som är av samma kön som gärningsmannen och att bestämmelsen i andra stycket helt upphävs. Lagändringar av detta slag skulle enligt kommitténs bedömning inte på något sätt föregripa det fortsatta utredningsarbetet. Kommittén föreslår i enlighet härmed, att sådana lagändringar snarast genomförs.

(3) Frågan om undanröjande av den olikhet mellan homosexuella och heterosexuella som nu råder i fråga om vissa incestuösa gärningar genom att bestämmelserna i 6 kap. 5 § BrB om otukt med avkomling resp. med helsyskon avser endast heterosexuella förbindelser behandlas i avsnitt 3.

(4) Den särbehandling som homosexuella är underkastade i fråga om de gärningar som avses med stadgandet i 6 kap. 8 § BrB om förförelse av ungdom kan undanröjas genom den lagtekniskt enkla åtgärden att den särskilda 20-årsgränsen för homosexuella relationer i paragrafen slopas. Inte heller en sådan reform skulle enligt kommitténs uppfattning få någon prejudicerande betydelse för kommitténs fortsatta arbete. Kommittén föreslår därför att också denna lagändring snarast genomförs.

3 Incest

3.1 Gällande rätt

Som framgår av det föregående finns i 6 kap. 5 § BrB bestämmelser om straff för vissa incestuösa handlingar. Straff inträder för den som har samlag med sitt eget barn eller dettas avkomling – brottet benämns otukt med avkomling – och för den som har samlag med sitt helsyskon, otukt med syskon. Det sistnämnda brottet omfattade tidigare också otukt med halvsyskon, men sådana gärningar avkriminaliserades genom en lagändring år 1973 (SFS 1973:648). De nu gällande stadgandena tar sikte på frivilliga sexuella förbindelser mellan vuxna människor. De är tillämpliga endast på samlagsförbindelser och gäller alltså inte homosexuella förbindelser mellan anförvanter. Straff inträder inte för den som förmåtts till gärningen genom olaga tvång eller på annat otillbörligt sätt. För otukt med avkomling är straffet fängelse i högst två år, för otukt med syskon fängelse i högst ett år.

Att bestämmelserna om straff för incest bibehölls i BrB motiverades med dels arvsbiologiska dels sociala skäl. I bilaga 6 till sexualbrottsutredningens betänkande lämnas under p. IV en redogörelse för de genetiska riskerna för recessiva sjukdomar hos avkomlingar i incestuösa förhållanden (jfr även betänkandet s. 106 f).

3.2 Sexualbrottsutredningens förslag

De straffbestämmelser som sexualbrottsutredningen föreslog om sexuellt tvång, våldtäkt, sexuellt utnyttjande, sexuellt umgänge med barn, sexuellt umgänge med barn i beroende ställning och sexuellt ofredande skulle bli tillämpliga också i fall då gärningsmannen och offret var släkt med varandra. Utredningen övervägde i ett särskilt avsnitt av sitt betänkande (avsnitt 9, s. 103 f), om det därutöver finns behov av straffbestämmelser som särskilt tar sikte på sexuellt umgänge mellan anförvanter.

Enligt utredningen är de nu gällande bestämmelserna inte förenliga med utredningens målsättning för en reformering av lagstiftningen på sexualbrottens område, nämligen att en kriminalisering skall inriktas på övergreppssituationer. Bestämmelserna bör därför enligt utredningen behållas endast om detta kan motiveras av starka skäl av annat slag.

Utredningen pekar på att en stor del av de sammanlagt ganska få avdömda målen om incest avser brott riktade mot underåriga. Enligt BrB skall dessa fall bedömas som otukt med barn eller otukt med ungdom. Incestparagrafen är avsedd för fall då dessa bestämmelser inte är tillämpliga. Domstolsstatistiken efter BrB:s ikraftträdande visar en markant nedgång i antalet avdömda mål om incestbrott. Det är numera endast ett ringa fåtal personer varje år som döms för otukt med avkomling eller otukt med syskon.

IIärefter konstaterar utredningen att de genetiska riskerna ökar i incestuösa förbindelser men att de dock håller sig på en relativt låg nivå. För att det genetiska argumentet skall ha någon bärkraft måste enligt utredningen förutsättas, att människors beteende påverkas om straffbestämmelsen upphävs, så att incestuösa förbindelser i framtiden ingås i betydligt större utsträckning än vad som nu är fallet och resulterar i graviditeter och födslar. Utredningen betvivlar att så skulle bli fallet.

I detta sammanhang hänför sig utredningen till det särskilda yttrande angående incestparagrafen som avgetts av en av utredningens experter, professorn emeritus i psykiatri Carl-Henry Ahlström, och som återges i bilaga 6 till betänkandet. Enligt Ahlström talar allt för att spärren mot incest är av djupgående psykologisk natur. De rättsliga inskridandena mot incest saknar enligt Ahlström av allt att döma betydelse i detta sammanhang. Det genetiska argumentet mot incest betecknar han som en efferationalisering. Mot denna bakgrund finner sexualbrottsutredningen att det genetiska argumentet mot incest inte har sådan tyngd att det kan motivera ett fortsatt straffrättsligt förbud mot samlag mellan föräldrar och deras avkomlingar eller mellan helsyskon.

Enligt utredningen kan det knappast bestridas, att många människor uppfattar incest som grovt stötande. Att vissa sexuella relationer uppfattas som stötande anser dock utredningen inte vara ett bärkraftigt argument för kriminalisering. Många andra beteenden uppfattas som stötande utan att för den skull vara straffbelagda. Det är enligt utredningens mening svårt att inse varför just heterosexuella handlingar i form av samlag mellan nära släktingar

skall drabbas av straff. Samma argument kan, anser utredningen, anföras mot homosexuella relationer, mot sexuellt umgänge i adoptivförhållanden och mot sexuella handlingar i form av exempelvis petting. Vad angår de negativa verkningarna inom familjen av en incestförbindelse torde dessa enligt utredningen i hög grad kunna tillskrivas redan förefintliga känslomässiga bindningar som i och för sig inte behöver ta sig uttryck i sexuella handlingar; motsvarande problem finns i familjer där incest inte förekommer. Här till kommer enligt utredningen, att straffrättsliga ingripanden inte är ägnade att lösa problem i en familj.

Mot bakgrund av dessa synpunkter och förhållanden föreslår sexualbrottsutredningen att bestämmelserna om otukt med avkomling och otukt med syskon upphävs. Förslaget innebär, att sexuellt umgänge mellan släktingar blir straffritt i alla relationer, såvida inte någon av utredningen föreslagen bestämmelse om sexuellt övergrepp (6 kap. 1–6 §§ i utredningens förslag) blir tillämplig på förhållandet.

3.3 Remissyttrandena

Förslaget att särbestämmelserna om straff i vissa fall för incest helt upphävs tillstyrks eller lämnas utan erinran av samtliga instanser som uttalar sig i denna fråga med undantag av ärkebiskopen och Moderata ungdomsförbundet.

Ärkebiskopen anför att incest inte är en önskvärd företeelse och att incestbrottet, såsom framhölls i förarbetena till BrB, torde böra bibehållas såsom en särskild brottstyp för att ge uttryck åt samhällets ogillande av förfarandet även när det sker fullt frivilligt mellan vuxna rättskapabla personer. Enligt ärkebiskopens mening kan incestparagrafen avlägsnas först då man fått full klarhet i att bättre samhälleliga åtgärder mot företeelsen kan påräknas.

Också Moderata ungdomsförbundet motsätter sig den föreslagna avkriminaliseringen. Lagstiftningen skall enligt förbundet spegla medborgarnas rättsuppfattning; det råder ingen tvekan om att incestförbindelser strider mot den. Vidare är det enligt förbundets mening förkastligt att tillåta incest med tanke på riskerna för genetiska skador på avkomman. Att sådana risker vid incestförbindelser inte skulle finnas i större utsträckning än vid normalt könsligt umgänge är uteslutet. Förbundet finner det svårt att inse varför man skall acceptera att riskera eventuella barns fysiska och psykiska hälsa i detta avseende när man på alla andra samhällsområden strävar efter att minska riskerna för framtida genetiska skador.

3.4 Sexualbrottskommittén

Incest, dvs. samlag mellan vissa anförvanter, är numera – efter en lagändring år 1973 – straffbart enligt 6 kap. 5 § BrB endast i förhållandet

mellan släktingar i rätt upp- och nedstigande led (otukt med avkomling) eller mellan helsyskon (otukt med syskon). Stadgandena tar sikte på frivilliga sexuella förbindelser mellan vuxna. Vid otukt med avkomling straffas endast den äldre av kontrahenterna. Vid otukt mellan syskon inträder straff för båda. Begränsningen till samlagsförbindelser innebär att homosexuella förbindelser mellan anförvanter är straffbara endast om gärningen faller under något av övriga straffstadganden i 6 kap. BrB, t. ex. bestämmelsen om otukt med barn. Straffet vid incest är fängelse i högst två år för otukt med avkomling och fängelse i högst ett år för otukt med syskon.

Kriminaliseringen av incest har huvudsakligen motiverats utifrån arvsbiologiska (genetiska), socialpsykologiska och socialetiska synpunkter.

Sexualbrottsutredningen fann, att de arvsbiologiska och etiska skälen för en straffrättslig särreglering av incest inte är bärkraftiga. I utredningens betänkande föreslogs därför att bestämmelserna om straff för incest i 6 kap. 5 § BrB skulle upphävas. Förslaget innebar, att heterosexuellt lika väl som homosexuellt umgänge mellan släktingar skulle vara straffbart endast om någon annan av de bestämmelser om straff för sexuella handlingar som utredningen föreslog var tillämplig.

Utredningens förslag tillstyrktes eller lämnades utan erinran av så gott som samtliga remissinstanser vilka uttalade sig i frågan. Ärkebiskopen ansåg dock, under hänvisning bl. a. till etiska skäl, att den särskilda kriminaliseringen av vissa incestuösa förhållanden bör behållas, så länge inte bättre samhälleliga åtgärder mot dessa företeelser kan påräknas. Även Moderata ungdomsförbundet avstyrkte förslaget. Förbundet ansåg det vara uteslutet, att inte genetiska risker skulle finnas i större utsträckning vid incestförbindelser än vid normalt könsligt umgänge.

Med utgångspunkt i nu gällande lagstiftning skulle ett avskaffande av bestämmelserna om incest, såvitt avser vuxna personer, innebära att sexuella handlingar mellan förälder och avkomling skulle bli straffbara endast i den mån det rör sig om sexuella övergrepp som våldtäkt, våldförande och frihetskränkande otukt. För barn och ungdom finns särskilt skydd genom bestämmelserna i BrB 6 kap. 3 och 4 §§ om otukt med barn och otukt med ungdom, i 6 kap. 6 § om otuktigt beteende och i 6 kap. 8 § om förförelse av ungdom. Förälder som har könsligt umgänge – hetero- eller homosexuellt – med barn under 15 år straffas sålunda redan enligt gällande bestämmelser. Om barnet står under hans övervakning, vård eller lydnad gäller detta tills barnet fyllt 18 år. Motsvarande gäller givetvis vid könsligt umgänge mellan syskon. Ett avskaffande av straffbestämmelserna om incest kommer därför i praktiken att avse frivilligt sexuellt umgänge mellan vuxna.

Bestämmelserna har som nämnts av lagstiftaren motiverats främst utifrån genetiska och social-etiska synpunkter. Att de genetiska aspekterna tillmätts en nära nog avgörande betydelse framgår inte minst av att straff för incestuösa homosexuella förbindelser inte har ifrågasatts någon gång sedan homosexuella förbindelser i allmänhet mellan vuxna människor avkrimina-

liserades år 1944, trots att sådana incestuösa förbindelser från etiska och sociala synpunkter sannolikt allmänt uppfattas som lika förkastliga som heterosexuell incest. Förhållandet belyses också av att lagstifningen inte innehåller något förbud mot sexuella förbindelser i adoptivförhållanden eller mellan adoptivsyskon eller mellan ett adoptivbarn och adoptantens biologiska barn. Den här föreliggande frågan bör därför också nu bedömas väsentligen på grundval av en värdering av de arvsbiologiska faktorerna.

Det genetiska argumentet mot incest bygger på förhållandet att vissa sjukdomar uppträder bara när sjukdomsanlaget ärvs från både fadern och modern och att risken för sådant sammanträffande är större vid släktskap mellan föräldrarna. Barnalstring mellan t. ex. kusiner, vilket ju ingalunda är ovanligt, skulle då medföra vissa risker från genetisk synpunkt. Utgår man från de andelstal som gäller i fråga om ett barns arv av anlag (gener) från sina föräldrar kan det sägas, att den risk – för arv av sjukdomsanlag eller andra defekter – som sålunda föreligger vid barnalstring mellan kusiner kommer att fördubblas, när fråga är om halvsyskon, och fyrdubblas, när det är fråga om förbindelser mellan helsyskon eller mellan föräldrar och barn.

Som sexualbrottsutredningen har framhållit är dock det angivna resonemanget helt teoretiskt. Det är inte underbyggt med empiriska undersökningar och det säger ingenting om den faktiska risken att det föds sjuka barn i incestuösa förbindelser. De undersökningar av begränsad omfattning som har gjorts av barn vilkas föräldrar är syskon eller släktingar i rakt upp- och nedstigande led visar visserligen en förhöjning av frekvensen av missfall, dödfödda och allvarligt sjuka. Enligt utredningens expert professor Alström kan dock detta inte utan vidare tillskrivas genetiska faktorer. Också de data som finns tillgängliga i fråga om barn födda i kusinäktenskap pekar på en förhöjd sjuklighet och dödlighet. Statistiskt signifikanta skillnader har dock kunnat observeras bara i stora serier och har då varit små. Totalt sett bedöms bland vetenskapsmän risken för allvarliga genetiska skador eller sjukdomar vara liten.

Mot denna bakgrund ter sig ett påstående att det skulle vara uteslutet, att inte risken för sjuklighet eller defekter hos barn födda i incestuösa förbindelser är större än när det gäller andra barn, som förhastat. Men även om man försiktigtvis utgår från att riskerna för barnen ökar i sådana förbindelser, håller de sig dock på en jämförelsevis låg nivå. Det är också tydligt, att likvärdiga eller t. o. m. större genetiska risker föreligger för barn alstrade i förbindelser mellan kontrahenter som inte är släkt med varandra men som båda bär på speciella sjukdomsanlag eller som på grund av den genetiska konstellationen med högre grad av sannolikhet än som är normalt kommer att överföra fysiska eller psykiska defekter till sin avkomma. Det har av uppenbara skäl aldrig ens ifrågasatts att man skulle kunna ställa upp straffsanktionerade förbud mot sexuella förbindelser mellan människor med sådana ogynnsamma arvsanlag.

I detta sammanhang må erinras om att de här aktuella arvsbiologiska problemen ingående diskuterades i samband med att bl. a. reglerna om s. k. medicinska äktenskapshinder reformerades år 1972. Tanken att man genom att inskränka fortplantningen för människor med ärftliga sjukdomar skulle på sikt kunna utrota anlagen till dessa sjukdomar bland befolkningen övergavs då under hänvisning till att man ändå inte skulle kunna nå alla dem som har latent sjukdomsanlag. Under förarbetena till reformen framhölls, att det enda genetiska argument som hade bärkraft var att det i det konkreta fallet kunde föreligga en särskilt stor risk att avkomman skulle drabbas av sjukdom (SOU 1972:41 s. 134 och prop. 1972:32 s. 97 f).

På motsvarande sätt lär man inte kunna räkna med att genom ett straffrättsligt förbud kunna hindra alla incestuösa förbindelser eller hindra barnalstring i sådana förbindelser. Härmed är dock inte utan vidare sagt att ett sådant förbud inte låter sig försvaras av genetiska hänsyn. Om riskerna för att barn som föds i incestuösa förbindelser i enskilda fall drabbas av allvarliga sjukdomar eller defekter är så stora att de av rent humanitära skäl inte kan godtagas, kan detta vara ett skäl att trots allt upprätthålla straffet för incest. Och även om riskerna för genetiska skador bedöms som förhållandevis små – både totalt sett, med avseende på verkningarna för befolkningen i dess helhet, och sett utifrån situationen i det enskilda fallet – kan man hysa tvekan om straffbudet bör upphävas och riskerna därmed på visst sätt accepteras, om man nämligen anser sig böra räkna med att incest är eller till följd av en avkriminalisering blir en mycket frekvent företeelse.

Som har framgått av det föregående finns det inte vetenskapliga belägg för att riskerna i de enskilda fallen för allvarliga genetiska skador på barn födda i incestuösa förbindelser skulle vara framträdande. Kommittén anser därför inte enbart humanitära hänsyn till enskilda individer utgöra ett bärande skäl för ett upprätthållande av straffbudet mot incest.

Som sexualbrottsutredningen framhållit förekommer mål om incest sällan vid våra domstolar. Det exakta antalet är visserligen svårt att ange. Domstolsstatistiken efter BrB:s ikraftträdande visar emellertid en markant nedgång i antalet avdömda incestbrott. Det är endast enstaka personer som varje år döms för otukt med avkomling eller otukt med syskon. Och endast en del av dessa fall avser incest mellan fullvuxna personer, dvs. gärningar som är straffbara enbart enligt 6 kap. 5 § BrB. Det står enligt utredningen helt klart att endast ett fåtal fall skulle direkt beröras, om de ifrågavarande straffbestämmelserna upphävs.

Men säkerligen förhåller det sig så, att det verkliga antalet överträdelser av incestförbudet i 6 kap. 5 § BrB är större än domstolsstatistiken ger vid handen. I fall av förälder-barn-incest är det sannolikt att den yngre många gånger drar sig för att göra angivelse, åtminstone om det inte samtidigt är fråga om brott mot annat stadgande i 6 kap. BrB. Är förbindelsen helt frivillig från ömse sidor, sker självfallet inte någon sådan angivelse, och detsamma gäller

naturligen i fall av ömsesidigt frivillig incest mellan syskon. Däremot måste man naturligtvis räkna med ett antal fall då anmälan görs av annan person, t. ex. annan familjemedlem.

Hur många fall av i och för sig straffbar incest som förekommer, utan att det bringas till myndigheternas kännedom, är av uppenbara skäl omöjligt att uppskatta med ens någon grad av säkerhet. Men det finns goda skäl att tro, att frekvensen är ringa. Det finns på detta område starkt avhållande faktorer, som i stort sett saknar motsvarighet vid flertalet andra typer av brott. Det torde hos de flesta människor i vårt land råda en stark medvetenhet om att incest enligt förhärskande sociala och etiska värderingar och således i allmänhet också i den enskildes närmaste omgivning uppfattas som förkastligt. Detta torde i sig vara en omständighet som – helt oberoende av om förfarandet är straffbart eller inte – verkar starkt avhållande på den som känner frestelsen att inleda en incestuös förbindelse.

De nu anförda omständigheterna gör det inte bara sannolikt, att den totala frekvensen av incestbrott f. n. är låg, de ger också grund för antagande, att ett upphävande av straffbudet skulle ha en obetydlig om ens någon inverkan på antalet fall av incestuösa förbindelser. Därmed är också sagt, att inte heller den som anser att de med incest förbundna genetiska riskerna är större än sexualbrottsutredningen och sexualbrottskommittén funnit, behöver befara att en avkriminalisering av incestgärningarna skall få några negativa arvsbiologiska verkningar av betydelse.

Mot den här angivna bakgrunden har kommittén, i likhet med sexualbrottsutredningen och en överväldigande majoritet av remissinstanserna kommit till slutsatsen, att åberopandet av arvsbiologiska hänsyn inte innefattar en sakligt hållbar argumentering för en fortsatt kriminalisering av incestuösa förbindelser.

Även social-etiska hänsyn torde emellertid ha spelat en inte obetydlig roll i motivbildningen i modern tid bakom de ifrågavarande straffbestämmelserna. Straffrättskommittén hänvisade till "intresset av att kunna ingripa mot förhållanden som förhindra ett sunt familjeliv eller som eljest enligt allmän uppfattning äro grovt stötande". Och i propositionen med förslag till bl. a. bestämmelser i BrB om sedlighetsbrott uttalade föredragande departementschefen att incestbrottet "torde böra bibehållas som en särskild brottstyp för att giva uttryck åt samhällets ogillande av förfarandet även när det sker fullt frivilligt mellan vuxna rättskapabla personer".

Att incest av flertalet människor i vår kulturkrets uppfattas som något stötande torde vara obestridligt. Det rör sig här om intuitiva, känslomässigt starkt upplevda aversioner. Men man har också hänvisat till att incest har negativa verkningar för familjelivet och att incestuösa förhållanden lätt ger upphov till rivalitet mellan dem som berörs och skuldkänslor hos de direkt inblandade med allvarliga störningar i de inbördes mänskliga relationerna som följd.

Enbart den omständigheten att en viss företeelse uppfattas som stötande är

inte ett bärkraftigt argument för en kriminalisering. Det förhåller sig ju inte heller så i vårt samhälle, att allt som inte är straffbart av vare sig samhället eller de enskilda medborgarna uppfattas som sunt, moraliskt acceptabelt och anständigt. En förutsättning för att ett visst förfarande skall kriminaliseras bör rimligen vara, inte bara att det framstår som socialt önskvärt att företeelsen motverkas utan också att den har allvarliga sociala skadeverkningar och att det föreligger en sannolikhet för att just en kriminalisering är ett effektivt instrument när det gäller att bekämpa företeelsen och därmed undanröja skadeverkningarna. Ett allmänt behov att ge uttryck åt samhällets ogillande av ett förfarande kan däremot enligt kommitténs mening inte ensamt utgöra grund för en kriminalisering.

Man måste som nämnts räkna med att incestuösa förbindelser inom en familj – och det lär vara främst inom familjebildningarnas ram som incest förekommer – kan ha allvarliga skadliga följder, socialt sett för familjelivet som sådant och känslomässigt för de enskilda individerna. Men man kan hysa starka tvivel, i vad mån existensen av ett straffstadgande och de rättsliga inskridandena – som synbarligen sker ganska slumpartat – har någon verklig effekt när det gäller att förebygga incest. Som har anmärkts i det föregående är det sannolikt sedan generationer nedärvda föreställningar hos medborgarna som spelar den avgörande rollen. Eller, för att tala med professor Alström i dennes tidigare berörda yttrande, "allt talar för att spärren mot incest är av djupgående psykologisk natur". Det synes troligt, att den som trots allt kommit därhän att han bryter ner denna spärr redan har brutit ner den hämning som vetenskapen om att förfarandet är straffbart utgör. Det sagda bestyrkes i viss mån av en iakttagelse som sexualbrottsutredningen har redovisat. Undersökningar av den kriminella belastningen hos personer som dömts för incest har visat att förövarna av detta brott har en klart lägre kriminell belastning än personer som dömts för andra sexualbrott. Det rör sig med andra ord till stor del om personer som allmänt sett har en hög resistens mot impulser att begå brottsliga handlingar. Detta ger anledning förmoda att det varit exceptionellt starka psykodynamiska krafter som förmått dem inte bara att begå en brottslig handling utan härtill att överträda ett straffbud, som stadgar ett jämförelsevis strängt straff.

Ytterligare en omständighet som talar för att kriminaliseringen har ringa effekt som medel att motverka incest och därmed förbundna skadliga verkningar utgör det förhållandet att sexuella förbindelser i adoptivförhållanden som tidigare nämnts inte är straffbara. Sedan några år medger lagstiftningen till och med att adoptant och adoptivbarn ingår äktenskap med varandra. Det finns veterligt ingenting som bestyrker att sexuella förbindelser är särskilt vanliga i adoptivförhållanden eller att sådana förbindelser har gett upphov till allvarligare skador för de berörda parterna. Självfallet kan alltför långtgående slutsatser inte dras av detta förhållande. Med hänsyn till den prövning som sker i adoptionsärenden motsvarar adoptivföräldrarna med all säkerhet inte ett befolkningsgenomsnitt, och det är troligt att ren incest

upplevs mer psykiskt påfrestande av de berörda parterna än motsvarande sexuella relationer i adoptivförhållanden. Men förhållandet kan i varje fall inte åberopas som argument för att incest bör straffbeläggas av social-etiska skäl.

Vetskapen om att incest är belagt med jämförelsevis stränga straff kan sannolikt ibland avhålla part eller annan närstående som vill bryta förbindelsen att söka hjälp hos utomstående. En avkriminalisering skulle i sådana fall kunna bidra till att erforderliga psykiatriska eller kurativa hjälpåtgärder kommer till stånd.

Sexualbrottskommittén har vid ett samlat överbägende av det här anförda kommit till slutsatsen att det saknas godtagbara skäl för en fortsatt kriminalisering av incest. Kommittén föreslår därför att stadgandet i 6 kap. 5 § BrB helt upphävs.

4 Specialmotivering m. m.

Utöver vad som har anförts i det föregående torde de av kommittén föreslagna lagändringarna inte kräva någon särskild kommentar.

Den nya lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 januari 1978. Några övergångsbestämmelser behövs inte.

Förslag till Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrives i fråga om brottsbalken¹

dels att 6 kap. 5 § skall upphöra att gälla,

dels att 6 kap. 4 och 8 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

4 §²

Har någon könsligt umgänge med annan av motsatt kön, som är under aderton år och som står under hans tillsyn vid skola, anstalt eller annan inrättning eller som eljest står under hans övervakning, vård eller lydnad, eller sker det under utnyttjande i annat fall av den underåriges beroende ställning, dömes för otukt med ungdom till fängelse i högst fyra år.

Detsamma skall gälla, om någon som fyllt aderton år har könsligt umgänge med annan av samma kön som ej fyllt aderton år eller ock, under omständigheter som angivas i första stycket, med annan av samma kön som är under tjugo år.

8 §³

Den som genom att utlova eller giva ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfällig könsförbindelse med någon som är under aderton år eller, om han är av samma kön, under tjugo år, dömes för förförelse av ungdom till böter eller fängelse i högst sex månader.

Har någon könsligt umgänge med den som är under aderton år och som står under hans tillsyn vid skola, anstalt eller annan inrättning eller som eljest står under hans övervakning, vård eller lydnad, eller sker det under utnyttjande i annat fall av den underåriges beroende ställning, dömes för otukt med ungdom till fängelse i högst fyra år.

Den som genom att utlova eller giva ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfällig könsförbindelse med någon som är under aderton år, dömes för förförelse av ungdom till böter eller fängelse i högst sex månader.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1978.

¹ Senaste lydelse av 6 kap. 5 § 1973:648.

² Senaste lydelse 1969:162.

³ Senaste lydelse 1969:162.

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1977-10-21

Närvarande: f. d. justitierådet Brunnberg, justitierådet Hesser, regeringsrådet Petrén, justitierådet Hessler.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 29 september 1977 har regeringen på hemställan av statsrådet Romanus beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

lag om ändring i brottsbalken.

Förslaget, som finns bilagt detta protokoll, har inför lagrådet föredragits av kammaråklagaren Jan Danielsson. I samband med föredragningen har lagrådet tagit del av samtliga remissyttranden som avgivits över sexualbrottsutredningens betänkande i vad det berör frågor som behandlas i nu förevarande förslag.

Förslaget föranleder följande yttranden:

6 kap. 4 och 8 §§

Brunnberg och Hesser:

De i lagrummen f. n. givna straffbestämmelserna innebär att skyddet för ungdom mot sexuella beteenden från andra varar längre när det gäller homosexuella handlingar än när det gäller heterosexuella handlingar. Till grund för detta särskilda skydd mot homosexuella övergrepp ligger uppfattningen att sådana övergrepp ofta innebär större risker för skador av psykisk och social natur än vad som är fallet vid heterosexuella handlingar mot ungdom i samma ålder (SOU 1953:14 s. 246). Av betydelse i detta sammanhang har varit den inom vetenskapen framförda s. k. förförelseteorin, som innebär att homosexuella upplevelser i pubertetsåldern kan leda till en permanent homosexuell läggning hos den unge. Till stöd för den nuvarande regleringen har också åberopats att den ger polisen större möjlighet att ingripa mot homosexuell prostitution och att den även eljest motverkar sådan.

Frågan huruvida det finns anledning att behålla ett särskilt skydd för ungdom mot homosexuella beteenden är enligt vår mening i första hand beroende av om det numera kan anses fastslaget, att sådana beteenden ej medför större faror för ungdomar i de åldersgrupper som det här gäller än heterosexuella handlingar. Det remitterade förslaget vilar på uppfattningen att det saknas grund – vare sig i vetenskaplig teori eller i erfarenheterna från det praktiska rättslivet – för antagande att homosexuella upplevelser hos ungdomar i dessa åldersgrupper ens i någon mån påverkar deras driftsinriktning. Detta innebär att man inom den medicinska och socialmedicinska vetenskapen numera skulle ha övergivit förförelseteorin. Det material som i

sexualbrottsutredningens betänkande och sexualbrottskommitténs promemoria återopas till stöd för denna uppfattning synes dock icke entydigt. Under remissbehandlingen av sexualbrottsutredningens betänkande har emellertid socialstyrelsen och övriga instanser som företräder medicinsk och socialmedicinsk kunskap ansett att skäl av förevarande slag ej föreligger för en särbehandling av homosexuellt umgänge med ungdom. Under särskilt beaktande härav finner vi den i propositionen intagna ståndpunkten i förevarande avseende ej lämna rum för erinran.

När det gäller frågan om den nuvarande lagstiftningens betydelse i kampen mot homosexuell prostitution anföres i remissen att det ej synes finnas belägg för att homosexuella upplevelser under de levnadsår det här gäller annat än i undantagsfall leder till homosexuell prostitution. Någon närmare utredning härom finns dock icke. Oberoende härav torde det dock i och för sig knappast föreligga skäl att ingripa med längre gående åtgärder mot homosexuell prostitution än mot heterosexuell prostitution.

På grund av det anförda finner vi ej anledning till erinran mot att man nu upphäver den nuvarande särregleringen. Ej heller i lagtekniskt avseende finner vi anledning till erinran mot det remitterade förslaget.

Petrén och Hessler:

Vi lämnar förslaget i denna del utan erinran.

6 kap. 5 §

Brunnberg, Hesser och Hessler:

Det är uppenbarligen ett samhällsintresse att incestuösa förbindelser förhindras. Härför har ansetts tala såväl arvsbiologiska som sociala och etiska skäl. Så sent som i samband med 1973 års ändringar i giftermålsbalken anfördes att de arvsbiologiska och etiska skälen alljämt ägde bärkraft såsom hinder mot äktenskap mellan dem som är i rätt upp- och nedstigande släktskap och mellan helsyskon (prop. 1973:32 s. 99) och i samband därmed begränsades den avkriminalisering av incestförhållanden som samtidigt genomfördes så, att straffbestämmelserna bibehölls för de nämnda släktskapsförhållandena.

Det nu framlagda förslaget att upphäva straffbestämmelserna mot incest utgår såvitt angår de arvsbiologiska synpunkterna från att riskerna för genetiska skador på barn som avlas i incestförhållanden enligt numera rådande uppfattning är så små att man icke enbart av hänsyn till dessa risker bör upprätthålla kriminaliseringen av incest.

Den i sexualbrottsutredningens betänkande redovisade och av sexualbrottskommittén återopade undersökningen av de genetiska riskerna vid incest är relativt knapphändig. Under remissbehandlingen av sexualbrottsutredningens betänkande har emellertid socialstyrelsen uttalat att de gene-

tiska riskerna i praktiken är så pass små att kriminalisering på arvsbiologisk grund knappast är hållbar. Även övriga remissinstanser som företräder medicinsk sakkunskap har lämnat förslaget att upphäva straffbestämmelserna mot incest utan erinran. Under särskilt beaktande av vad sålunda uttalats från medicinskt sakkunnigt håll finner ej heller vi anledning att göra erinran mot det remitterade förslaget.

Petrén:

I det till lagrådet remitterade lagförslaget föreslås upphävande av nuvarande regler i 6 kap. 5 § brottsbalken om straff för incest mellan personer i rätt upp- och nedstigande led och mellan helsyskon. Förslaget om upphävande ingick som ett led i sexualbrottsutredningens förslag till omarbetning av hela 6 kap. brottsbalken, vars rubrik enligt utredningen skulle ändras från nuvarande "Om sedlighetsbrott" till "Om sexuella övergrepp".

Sexualbrottsutredningen byggde på grundtanken att lagstiftaren icke skulle med straffbestämmelser söka dirigera medborgarnas sexuella beteenden utan på sexuallivets område ingripa med kriminalisering endast gentemot förfaranden som är att anse som övergrepp av en starkare part mot en svagare. Till den normalt skyddsbehövande gruppen räknade utredningen bl. a. barn och ungdom. Äldre regelsystem på detta område byggde i stor utsträckning på ett synsätt hos lagstiftaren i vilket sexuella relationer bedöms utifrån sexualitetens grundläggande biologiska funktion, nämligen att leda till barnalstring och utgöra grund för släktets fortbestånd. Vad som inte tett sig gynnsamt med hänsyn till en ur samhällets synpunkt önskvärd barnalstring har motverkats med straffrättsliga medel. I det moderna samhället har den biologiska funktionen alltmera skjutits i bakgrunden, och sexualiteten har kommit att uppfattas som en viktig faktor i människornas vardagsliv med betydelse för människornas inbördes relationer. Sexualiteten frikopplas med andra ord från barnalstringen. Människor bör, så länge en inte begår ett övergrepp mot en annan, få ordna sina sexuella förhållanden var och en efter egna önskemål utan samhällets inblandning. Lagstiftaren, som tar till utgångspunkt att samlag normalt inte genomföres för att avla barn utan som en åtgärd inom ramen för den personliga livsföringen, ser ingen anledning att i och för sig ingripa i människornas sexuella beteendemönster.

Mot bakgrund av ett tänkande av denna art är att se sexualbrottsutredningens förslag om att samhället icke vidare skall lägga sig i – i vart fall icke med straffrättsliga medel – sexualvanorna inom familjen. Om personer inom en familj fritt har samlag med varandra, förälder med barn, farförälder eller morförälder med barnbarn eller syskon inbördes, är – så länge inte någon övergreppssituation eller eljest ett utnyttjande av beroendeställning föreligger – inte en angelägenhet för samhället.

Denna grundtanke har i stort sett accepterats av de cirka 60 remissinstanser, som avgivit yttrande över sexualbrottsutredningens betänkande. Ett 15-

tal av dessa har dock överhuvud ej berört incestfrågan. Av återstoden har de allra flesta blott i allmänna ordalag instämt i utredningens värderingar och förslag. I några fall för remissinstanserna ett något mera utförligt resonemang, som emellertid knappast avviker från utredningens. Socialstyrelsen sammanfattar exempelvis sitt yttrande i denna del i följande mening:

”Incestparagrafen får därför ses som en relik från en svunnen tid med idag ohållbara värderingar och torde kunna strykas i den kommande lagen utan att för den skull några negativa effekter behöver uppkomma.”

Brottsförebyggande rådet sätter in utredningens förslag i sitt sammanhang och ger en exposé över rättsutvecklingen.

”Brottsbalkens nu gällande regler om sedlighetsbrott är resultatet av en mycket ingripande successiv avkriminalisering i fråga om sexualbrott, som pågått under flera decennier. Sålunda upphävdes år 1918 bestämmelser om straff för lönskaläge. Stadgandena om horsbrott upphävdes år 1937. Samtidigt inskränktes området för incestbrotten avsevärt. Homosexuell otukt mellan vuxna avkriminaliserades år 1944, och åren 1947 och 1962 gjordes ytterligare inskränkningar av incestbrotten. Av vikt i detta sammanhang är också, att stadgandet om sårande av tukt och sedlighet i brottsbalken 16:11 år 1970 ersattes av en straffbestämmelse om otillåtet förfarande med pornografisk bild.”

Brottsförebyggande rådet slutar detta avsnitt av sitt yttrande med att deklarerar sin anslutning till utredningens förslag om ytterligare minskning av det kriminaliserade området genom avskaffande av stadgandena bl. a. om incest.

Mot incestparagrafens upphävande uttalade sig bland 23 hörda myndigheter utom ärkebiskopen endast överåklagarna i Stockholm och Malmö.

Bland remissinstanserna finns både de politiska kvinnoförbunden och de politiska ungdomsförbunden. Vad gäller incestfrågan har dessa förbund utom kristen demokratisk ungdom och moderata ungdomsförbundet i huvudsak i positiva ordalag anslutit sig till utredningens förslag om borttagande av straffet för incest.

Sexualbrottskommittén genomgår i sin vid lagrådsremissen fogade promemoria ånyo skälen för en avkriminalisering av incest. Den fäster avgörande vikt vid att arvsbiologiska hänsyn inte längre kan motivera en kriminalisering och avvisar även skäl av socialpsykologisk eller socialietisk karaktär som icke hållbara.

Kommittén hade i sina direktiv givits rätt att framlägga delförslag. Den fann att frågan om avveckling av straffbestämmelserna för incest – bl. a. mot bakgrund av den relativa enighet som rått bland remissinstanserna – borde bringas till lösning genom omedelbara lagstiftningsåtgärder. Kommitténs bevekelsegrund härvidlag kan förmodas vara den att en straffbestämmelse som icke kan sakligt motiveras givetvis bör upphävas strax.

I lagrådsremissen är departementschefen ytterst kortfattad. Han ansluter sig utan några egna kommentarer till kommitténs uppfattning att ett

straffrättsligt förbud mot incest icke kan motiveras av arvsbiologiska hänsyn eller med sociala överväganden. Hans slutsats blir kort och gott att tillräckliga skäl för en fortsatt kriminalisering av incest saknas. Han föreslår därför att incest skall bli straffri fr. o. m. ingången av 1978.

Enligt min mening har man i argumentationen i detta lagstiftningsärende antingen förbisett eller ej tillräckligt uppmärksammat vad som kallas den sociala motiveringen för det nuvarande straffbudet beträffande incest. Sexualbrottskommittén anser sig böra räkna med att incestuösa förbindelser inom en familj kan ha allvarliga skadliga följder socialt sett för familjelivet som sådant och känslomässigt för de enskilda individerna. Kommitténs ståndpunkt bestämmes emellertid av att kriminalisering av incest icke är ett effektivt instrument att motverka skador av nämnda art.

Här är kärnpunkten i detta lagstiftningsärende att söka.

Vårt samhälle liksom flertalet mänskliga kulturer bygger på den s. k. kärnfamiljen – föräldrar och barn – som basenhet. Grundläggande för familjen är att könsmängden inom familjen är begränsat till *en* kombination: mannen och kvinnan, som intar föräldrapositionen i den lilla gruppen, och att i övrigt könsmängde ej förekommer, t. ex. mellan förälder och barn eller mellan syskon inbördes. I så gott som alla mänskliga kulturer har därför könsmängde inom familjen utom mellan föräldraparet ansetts otillåtet och vanligen varit på ett eller annat sätt straffsanktionerat. Vissa undantag finns föranledda av inflytande från Napoleontidens franska Code pénal. Det gäller härvid huvudsakligen katolska länder där den kyrkliga ordningens förbud mot incest fungerat även utan komplettering med straffbud i det världsliga straffrättsystemet.

Föreställningen att förbudet mot incest skulle bero på något atavistiskt tabu som icke hör hemma i vår upplysta tid står sig knappast vid närmare granskning. Sexualbrottskommittén talar vid berörande av den folkliga opinionen mot incest om ”intuitiva, känslomässigt starkt upplevda aversioner”. Detta synes kommittén vilja sätta i viss motsättning till sina egna mera på vetande grundade ståndpunkter. I själva verket förhåller det sig så att incestförbudet är högst rationellt motiverat utifrån familjens primära uppgift i vårt samhällssystem, nämligen att utgöra den samlevnadsform i vilken de flesta människor kommer att tillbringa huvuddelen av sin levnad och samtidigt bilda ramen för den nödvändiga reproduktionen av befolkningen. Familjen kan överhuvud inte fortleva som institution om den maximeras knäskädes att inom familjen vem som helst kan ha samlag med vem som helst, så länge inte en övergreppssituation eller ett beroendeytjtjande föreligger.

Formellt sätt innebär den föreslagna avkriminaliseringen, om den genomföres, att samhället ställer sig neutralt till förekomsten av incestuösa förbindelser. Vad lagstiftaren kan komma att uttala i lagstiftningsögonblicket om sina förhoppningar rörande den fortsatta samhällsutvecklingen ändrar ingenting i det faktiska rättsläget.

Sexualbrottskommittén resonerar för sin del närmast som en utanförstående iakttagare i denna sak. Den anger i beskrivande former utan eget ställningstagande att de flesta människor i vårt land uppfattar incest som förkastlig. Kommittén konstaterar därefter att denna värdering inte är någon grund för kriminalisering. Nedärvda föreställningar har enligt kommittén hittills utgjort en tillräcklig spärr mot ett mera allmänt upptagande av incestuösa förbindelser. Av framställningen torde underförstått kunna utläsas att kommittén visserligen ogillar incestförbindelser men att den å andra sidan, om människor trots nu existerande starkt socialt mottryck vill inleda sådana förbindelser – vilket kommittén tror icke kommer att bli särskilt vanligt – är beredd att acceptera att incest blir en alldaglig företeelse.

Samhällsutvecklingen är svårbedömd på denna punkt. Om den psykologiska spärr mot incest, som nu finnes, efter en lagändring skulle visa sig mindre hållfast än man för närvarande föreställer sig, kan nya sexuella mönster utbildas. Tänkbart är att man inom vissa familjer vill gå över till att låta incestuösa förbindelser bli ett normalt led i familjelivet. Långtifrån uteslutet är att det nya rättsläget efter en avkriminalisering kommer att i somliga kretsar begagnas för att göra incestuösa förbindelser till en ny intressant variant av sexuell aktivitet. I vart fall blir incest en medborgarnas privata angelägenhet, för vilken samhället ej har intresse.

Det kan på goda grunder antas att lagförslaget icke har stöd i det allmänna rättsmedvetandet. Allmänheten torde icke vara beredd att acceptera att lagstiftaren på detta sätt fränsäger sig ansvaret för vad som för en överväldigande majoritet i vårt folk framstår som själva grundvalen för familjelivet. Under remissbehandlingen av sexualbrottsutredningens betänkande har också såväl riksåklagaren som rikspolisstyrelsen varnat för att utredningens förslag saknar förankring i det allmänna rättsmedvetandet.

Sexualbrottskommitténs svar härvidlag utgör en hänvisning till satsen att allt som inte är straffbart av vare sig samhället eller de enskilda medborgarna uppfattas som sunt, moraliskt acceptabelt och anständigt. Enligt kommittén måste emellertid, för att ett förfarande skall bli straffbart, fordras både att detta har allvarliga sociala skadeverkningar och att en kriminalisering kan förmodas bli en effektiv motåtgärd. Dessa förutsättningar anser kommittén ej föreligga. I och för sig synes kommittén ej ha alltför mycket emot den starka folkopinion som ogillar incestuösa förbindelser, men kommittén vill icke upprätthålla denna värdering med hjälp av straffbud. Enligt kommittén är nämligen straffrättsliga påföljder föga tjänliga medel för detta syfte.

Vår rättsordning är nu en gång så uppbyggd att i lägen som det förevarande något egentligt val icke föreligger. Vill samhället markera sitt ogillande, har det icke annan möjlighet än att kriminalisera förfarandet. Avstår man härifrån blir förfarandet tillåtligt. Under remissbehandlingen har i två yttranden, avgivna av myndigheter vilka kommit till olika resultat med avseende å frågan om incestens straffbarhet, interdependensen mellan

straffbud och moralbildning utvecklats på ett sätt som är av betydande principiellt intresse i detta lagstiftningärende.

Ärkebiskopen anför härutinnan bl. a.:

”Förhållandet mellan etikens och juridikens problemställningar är ett i vårt land ganska försummat arbetsfält. Orsakerna till detta kan åtminstone delvis spåras i den speciella rättsteoretiska skolbildningen som dominerat i Sverige under 1900-talet. Allmänt kan sägas att det funnits en tendens bland rättsteoretiker och lagstiftare att föra relativiserande resonemang om etikens betydelse. Detta har medfört flera risker, bl. a. att man i förarbetena till ny lagstiftning försummat etiska överväganden till förmån för ställningstaganden som varit tillfälligt opportuna. Detta medför i sin tur lätt en ryckighet i motiveringarna för ny lagstiftning. När man vill behålla en viss lagstiftning betonar man gärna dess betydelse som normbildare, medan man – när man av vissa skäl önskar revidera lagen – gärna betonar att människor ändå inte låter sig styras av juridiska rättsregler. Omvänt kan man dock stundom också i det senare fallet tvärtom använda ny lagstiftning just med det uttalade önskemålet att därmed initiera en ny utveckling av rättsmedvetandet. Exempel på det sista finns t. ex. i direktiven till vår senaste familjelagstiftning. Ju mer pluralistiskt vårt samhälle blir, desto mer påfallande är det att man här hamnar i en lång rad av principiellt svårbemästrade överväganden. Den kritik som sexualbrottsutredningen själv utsatts för är delvis ett exempel på just detta, när enskilda personer eller organisationer angripit utredningens ställningstaganden.

Det är av betydelse att ha dessa principiella svårigheter klara för sig, när man motiverar ny lagstiftning.

Den direkta fråga man ställer sig efter att ha tagit del av utredningens principiella överväganden och konkreta förslag är denna: kan ett ur sociala synpunkter önskvärt och riktigt beteende i längden upprätthållas utan något stöd i gällande lagstiftning och rättsordning? Med andra ord: kan man helt bortse från lagstiftningens normbildande betydelse och nöja sig med att låta den avspegla helt enkelt gällande rättsuppfattning inom ett folk? Frågan blir aktuell och ofrånsklig, när det gäller utredningens ställningstagande till och konkreta förslag angående homosexuella och incestuösa handlingar och beteenden”.

Härmed kan jämföras vad brottsförebyggande rådet anför i samma ämne.

”Denna debatt (om sexualbrottsutredningens förslag) synes motivera vissa reflexioner rörande strafflagstiftningens roll, när det gäller att stärka eller förändra moraluppfattningen och andra värderingar i samhället. Diskussionen om detta problem har pågått i århundraden, och den har en benägenhet att blossa upp, då reformer av sexualbrotten föreslås. Enighet råder helt naturligt om att ett samband finns mellan strafflag och moral, men meningarna är delade om hur detta samband närmare är beskaffat. Enligt en uppfattning skall strafflagen sanktionera rådande moraluppfattning i samhället (hur nu denna skall fastställas) i dess helhet. Enligt en annan skall kriminaliseringen begränsas till vad som uppfattas som särskilt skadligt för individer eller för samhället. Av särskilt intresse är den debatt rörande detta problem, som uppstod i England efter framläggandet år 1957 av den s. k. Wolfenden Report on Homosexual Offences and Prostitution. I detta betänkande föreslogs bl. a. att frivilliga homosexuella handlingar mellan

vuxna skulle bli straffria. Förslaget upphöjdes år 1967 till lag efter stora meningsskiljaktigheter. På det rättsteoretiska planet fördes debatten främst av domaren Lord Devlin och juristprofessorn H. L. A. Hart. Devlin företrädde den traditionella naturrättsligt färgade uppfattningen att strafflagen och dess handhavande skall baseras på den allmänna uppfattningen i samhället om vad som är etiskt riktigt. Homosexuella gärningar mellan vuxna måste därför vara kriminaliserade även om de sker helt privat eftersom de enligt allmän moraluppfattning är syndiga och förkastliga. Hart, däremot, anknöt till den liberala traditionen från John Stuart Mill, enligt vilken strafflagstiftningen endast får ha till syfte att ingripa mot handlingar som är skadliga för den enskilde eller samhället. Denna liberala syn på strafflagstiftningens uppgift har utan tvivel präglat svensk strafflagstiftning, i varje fall under större delen av 1900-talet. Den synes också ligga bakom sexualbrottsutredningens förslag. Någon anledning att frånga denna grundläggande princip i svensk strafflagstiftning synes inte föreligga.

Emellertid torde de olika uppfattningarna praktiskt sett inte behöva leda till alltför skilda resultat. Ytterst är ju resultaten enligt de båda metoderna beroende på värderingar, enligt Devlins metod vid fastställandet av vad som är allmän moraluppfattning och enligt den andra vid avgörandet av vilka enskilda och allmänna intressen som är så viktiga att de behöver straffrättsligt skydd.

Vad som bör kriminaliseras blir alltså ytterst fråga om värderingar. Det önskvärda synes vara att bedriva reformverksamhet i kontakt med den allmänna uppfattningen i samhället utan att falla för tillfälliga stämningar. Frågan hur detta skall ske har behandlats vid en kriminalpolitisk konferens, som hölls år 1975 av European Committee on Crime Problems.

I generalrapporten uttalades bl. a. att metoderna att åstadkomma en önskvärd ständigt fortgående anpassning av strafflagen till mera långsiktiga förändringar i det allmänna uppfattningssättet är svåra att finna. Det ansågs till sist, att en balanserad utveckling kan åstadkommas genom normal parlamentarisk lagstiftning, där de beslutande organen vederbörligen informeras av utredande kommittéer, som står till tjänst med vetenskapliga undersökningar till ledning för besluten.

Brottsförebyggande rådet kan ansluta sig till detta uppfattningssätt, som stämmer väl med det pragmatiska sätt, på vilket lagstiftning bedrivs här i landet. Det innebär, att lagstiftaren skall gå varligt fram och inte införa kriminaliseringar på den allmänna straffrättens område i andra fall än då det föreligger ett påtagligt och långsiktigt behov att med straffhot värna ett enskilt eller allmänt intresse, som uppfattas som betydelsefullt. Därmed torde lagstiftaren bedriva en viss mer eller mindre effektiv moralisk påverkan på medborgarna till att respektera sina medmänniskors integritet och viktiga allmänna intressen. Att därutöver söka påverka moraluppfattningen med straffhot synes vara att gå för långt. Att t. ex. använda strafflagstiftningen till att framtvinga en viss syn på sexualiteten i samhället skulle i realiteten vara ett återfall till den äldre metoden att lagstifta om sedligheten i stället för den sexuella integriteten."

När det gäller just incest är det enligt min mening icke som brottsförebyggande rådet uttrycker det primärt fråga om vare sig sedlighet eller den sexuella integriteten. I främsta rummet gäller intresset familjeinstitutionen och dess upprätthållande som en funktionsduglig basenhet i samhället. Denna uppgift kan familjen i längden knappast fylla, om samhället i princip

ställer sig likgiltigt till att samlag fritt utövas mellan familjemedlemmar i olika kombinationer, så snart icke en övergreppssituation eller ett beroendutnyttjande föreligger. Det kan här erinras om att Sverige anslutit sig till Europeiska sociala stadgan, vari de fördragsslutande parterna förklarat sig ense om att familjen utgör en av samhällets grundvalar (första delen p. 16 och art. 10); se också prop. 1962:175 s. 10.

Från angiven utgångspunkt menar jag det icke möjligt att avstå från kriminalisering av incestuösa förbindelser. Den behövs, icke för att påverka människornas sexuella beteenden, utan för att värna om familjens integritet och dess funktionsduglighet som samhällsinstitution.

Det är välkänt att den vanligaste formen för sexuellt umgänge mellan förälder och barn är en relation mellan fader och minderårig dotter. Oavsett om 6 kap. 5 § brottsbalken upphäves eller ej, kommer ett straffrättsligt förbud att fortbestå i detta fall genom den allmänna regeln i 6 kap. 3 § brottsbalken som förbjuder könsligt umgänge med barn under femton år. Beträffande barn i åldern från femton år upp till arton år gäller den allmänna regeln i 6 kap. 4 § brottsbalken som förbjuder könsligt umgänge mellan barn i denna ålder, som står under någons övervakning, vård eller lydnad, och sistnämnda person. Är föräldern i ett sådant förhållande ej barnets vårdnadshavare, torde dock detta lagbud ej vara tillämpligt. Samlag mellan förälder och barn i lägre åldrar berörs under angivna förhållanden i stort sett icke av det föreslagna upphävandet av det generella incestförbudet. Detta upphävande får därför betydelse främst för relationerna mellan förälder och barn över 18 år och mellan syskon som är över femton år.

Då de ur samhällelig synpunkt mest betänkliga formerna av incest sålunda kommer att även framgent kunna bestraffas, om än icke som incest utan som överträdelse av andra straffbud, kunde det tyckas att ett fortsatt upprätthållande av ett straffsanktionerat incestförbud ej skulle vara nödvändigt. Av det föregående framgår emellertid att enligt min mening incestförbudet icke i främsta rummet har till uppgift att skydda barn mot övergrepp av föräldrar eller syskon. Stadgandets huvuduppgift är fastmera att markera karaktären av de grundläggande förhållandena inom familjeenheten. Denna stadgandets funktion är central. Den omständigheten att vissa incestuösa förbindelser kommer att fortsatt bli straffbara enligt andra regler är därför utan egentlig betydelse då det gäller att bedöma den fortsatta generella kriminaliseringen av incest.

Utifrån det synsätt som här anlagts kan ifrågasättas om icke inceststadgandet borde överföras från 6 kap. brottsbalken till det nästföljande 7 kap., vilket handlar "Om brott mot familjen." Det är i detta sammanhang som straffstadgandet om incest har sitt berättigande och sin plats. Stadgandet har nämligen icke till primärt syfte att påverka människornas sexualvanor. Om 6 kap. brottsbalken i enlighet med sexualbrottsutredningens förslag småningom kommer att omfatta endast stadganden om sexuella övergrepp, blir en överflyttning ofrånkomlig.

Sexualbrottskommitténs argument att straffrättsliga påföljder är i det enskilda fallet föga rationella medel att bruka beträffande de flesta av dem som överträder förbudet mot incest kräver en kommentar. Argumentet har utan tvivel stor tyngd. Undersökningar beträffande dem som dömts för incest visar påföljdernas bristande ändamålsenlighet. Att det förhåller sig så är i och för sig icke ovanligt inom straffrätten. Dennas eviga dilemma är att man i så många fall av allmänna skäl måste upprätthålla en kriminalisering, därför att det är enda sättet att ge uttryck åt samhällets ogillande, trots att de flesta är ense om att icke mycket står att vinna med ett lagförande av överträdarna. Som sexualbrottskommittén antyder kan påföljden i vissa fall bli till allvarligt men för den enskilde som drabbas därav.

Vad man härvidlag kan göra är att vidga påföljdslatituden. Därigenom blir det möjligt att nyansera bedömningen i det enskilda fallet och välja en så adekvat påföljd som möjligt. Böter bör därför föras in bland tillämpliga påföljder för brotten i 6 kap. 5 § brottsbalken. Det bör också vara möjligt att i ömmande fall – och många fall måste sannolikt betecknas så – tillämpa reglerna om åtalsunderlåtelse i 20 kap. 7 § rättegångsbalken. Lagföring kan då undvikas till förmån för andra åtgärder.

Vad här framförts representerar i stort sett tankegångar som till för inte länge sedan varit i huvudsak obestridda i svensk rättspolitisk debatt. Av intresse är att ännu 1973, då straffet för incest med halvsyskon som partner togs bort, riksdagens lagutskott förklarade sig dela den uppfattningen att det får anses generellt olämpligt att halvsyskon som växer upp tillsammans får ingå äktenskap. Sådana förbindelser kunde enligt utskottet innebära betydande påfrestningar på familjerelationerna (LagU 1973:20 s. 81). Utskottet menade tydligen att äktenskap mellan halvsyskon, som tillhörde olika familjer, kan efter dispens tillåtas, däremot knappast äktenskap mellan halvsyskon som vuxit upp i samma familj.

När nuvarande regler om kriminalisering av incest år 1962 sattes in i 6 kap. 5 § brottsbalken vid denna balks antagande, var den dåvarande departementschefens huvudmotivering härför att regler om straff vid incest torde böra bibehållas som uttryck åt samhällets ogillande av förfarandet även när det sker fullt frivilligt mellan vuxna rättskapabla personer (prop. 1962:10 B s. 182). Under lagstiftningsärendets gång yppades icke i riksdagen någon annan mening på denna punkt.

Sedan dessa uttalanden gjordes, har knappast något inträffat som förändrar en omvärdering av lagstiftarens syn på familjen som basenhet i samhället. Något akut praktiskt behov som endast kan tillgodoses genom att bortta straffbudet rörande incest har ej dokumenterats i lagstiftningsärendet. Behovet av att skydda familjen kvarstår oförändrat. Remissutfallet kan ej heller tas till intäkt för att en ändring i folkopinionen skett.

Med utgångspunkt från att samlag i dagens Sverige i så ringa omfattning leder till att barn framföds, har jag ansett mig kunna låta de arvsbiologiska skälen för en fortsatt kriminalisering träda i bakgrunden. Givetvis kan man

dock ej bortse från dem, dessmer som denna aspekt av sexualbrottskommittén tillagts avgörande betydelse. I detta hänseende måste den föreliggande utredningen betecknas som otillräcklig.

Sexualbrottsutredningens ställningstaganden i de arvsbiologiska frågorna bygger på professorn i rättspsykiatri Carl-Henry Alströms yttrande, vilket är fogat som bilaga till utredningens betänkande (SOU 1976:9 s. 219 ff). I detta yttrande är det dock endast avsnitt IV som handlar om de genetiska frågorna. Möjligen kan vid ett studium av den litteratur som Alström redovisar i sin litteraturförteckning ytterligare synpunkter tagas fram. Sexualbrottskommittén upprepar i sammanfattande form den tidigare utredningens argumentation. Departementschefen i sin tur ansluter sig till kommitténs skäl.

Vid remissbehandlingen av sexualbrottsutredningens betänkande framkom icke något nytt material i saken. Socialstyrelsen endosserade utan närmare motivering uppfattningen att i praktiken riskerna för att incestbarnet skall få defekter är så små att kriminalisering av incest på arvsbiologisk grund knappast är hållbar. Svenska läkarsällskapet å andra sidan fann ytterligare utredning rörande de arvsbiologiska riskerna erforderlig.

Så länge ett mycket ringa antal incestbarn föds, kan man självfallet helt bortse från de arvsbiologiska riskerna för befolkningen som sådan. Frågan begränsas till riskerna för incestbarnet självt. Utredningen i ärendet ger föga upplysning om hur stora dessa är mätta i absoluta tal. Alströms yttrande ger knappast vid handen att någon ny forskning framkommit som i och för sig ändrar den tidigare bilden av det faktiska läget. Snarare synes det vara tolkningen av förut kända data som kan utfalla olika. Det är ju av naturliga orsaker ett mycket litet material som kan göras till föremål för empiriska undersökningar. Att sjukdomsriskerna för barn som har syskon till föräldrar teoretiskt anges vara fyra gånger så stor som för barn som har kusiner till föräldrar säger inte så mycket, så länge man inte vet på vilken nivå i absoluta tal man rör sig. Icke heller klagöres i materialet, vilka sjukdomar riskerna i praktiken gäller.

Lagstiftaren har hittills utgått från att de genetiska riskerna för incestbarn är påtagliga. Ännu så sent som 1973 bekräftades denna uppfattning i ett lagstiftningsärende. I samband med ändringar i giftermålsbalken detta år uttalade nämligen föredragande statsrådet – utan att bli motsagd av riksdagen – att av arvsbiologiska och etiska hänsyn förbudet mot äktenskap mellan dem som är i rätt upp- och nedstigande släktskap och mellan helsyskon bör bibehållas (prop. 1973:32 s. 99). Enligt gängse skick skall den som vill ändra lagen anses ha bevisbördan för att sakläget nu är ett annat. Jag har svårt att se att vad som hittills andragits bildar tillräckligt underlag för riksdagen när den skall avgöra om den skall vidhålla eller frånga sin hittillsvarande uppfattning på denna punkt. Påståendet att talet om de genetiska riskerna skulle vara en eftertionalisering utan egentligt verklighetsunderlag kan exempelvis icke anses tillfredsställande verifierat.

Under hänvisning till ovan redovisade överväganden avstyrker jag att 6

kap. 5 § brottsbalken skall upphöra att gälla och förordar att böter tillägges som påföljd för otukt med avkomling och otukt med syskon enligt nämnda lagrum.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1977-11-17

Närvarande: statsrådet Ahlmark, ordförande, och statsråden Bohman, Romanus, Turesson, Gustavsson, Mogård, Olsson, Åsling, Söder, Troedsson, Mundebo, Krönmark, Ullsten, Burenstam Linder, Wikström, Johansson, Friggebo

Föredragande: statsrådet Romanus

Proposition om ändring i 6 kap. brottsbalken

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslag till lag om ändring i brottsbalken samt anför.

Innebörden av lagrådets yttrande såvitt gäller förslaget om ändringar i 6 kap. 4 och 8 §§ brottsbalken (BrB) är att ingen ledamot har något att erinra mot att samma åldersgränser kommer att gälla för homosexuella och heterosexuella förbindelser. Det förslaget bör föras vidare till riksdagen.

Beträffande förslaget om upphävande av straffbestämmelserna i 6 kap. 5 § BrB om incest har tre av lagrådets ledamöter på särskilt anförda skäl inte funnit anledning att göra någon erinran. En av lagrådets ledamöter har emellertid föreslagit att kriminaliseringen behålls men att böter införs i straffskalan.

För egen del vill jag framhålla att förslaget att avskaffa de särskilda straffbestämmelserna mot incest i sig framstår som mindre angeläget. Mot bakgrund av att frågan utretts av två kommittéer under 1970-talet, som båda funnit att ett straffrättsligt förbud mot incest inte kan motiveras av arvsbiologiska hänsyn eller sociala överväganden, ansåg jag emellertid att lagrådets yttrande borde inhämtas även beträffande denna del av sexualbrottskommitténs förslag. Till detta ställningstagande bidrog den omständigheten att en klar majoritet av de remissinstanser som yttrade sig över sexualbrottsutredningens mera omfattande och på andra punkter starkt kritiserade förslag i denna del inte har anmält några invändningar. Sexualbrottskommitténs förslag har av skäl som jag redovisat i lagrådsremissen inte remissbehandlats. Att döma av den debatt som förts sedan lagrådsremissen beslutades kan det emellertid ifrågasättas om inte motståndet mot tanken på

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 29 september 1977.

den nu aktuella lagändringen är både mera allmänt spritt och djupare känt än vad som framgått av den tidigare remissbehandlingen. Vid sådant förhållande anser jag att övervägande skäl talar för att frågan om att avskaffa straffbestämmelserna mot incest inte nu tas upp.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att antaga det av lagrådet granskade förslaget till ändringar i 6 kap. 4 och 8 §§ brottsbalken.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga det förslag som föredraganden har lagt fram.